

Bachelorproject 2012-2013
Culturele Antropologie
Universiteit Utrecht
Faculteit Sociale Wetenschappen
Layla Kramer
3340600

“Wie vrouw wil zijn, moet pijn lijden.”

Een onderzoek naar de categorisering en zelfdefiniëring van transgenders
in Nederland.

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Deel I	
Theoretisch Kader	8
Hoofdstuk 1 Identiteit	8
1.1 Identiteit	8
1.2 Identiteitsconstructie	10
1.3 Gender Sex Gender	12
1.4 Heteronormativiteit	13
Hoofdstuk 2 Transgenderisme	15
2.1 Trans-	15
2.2 Transidentiteit	16
2.3 Acceptatie	18
Deel II	
Context	19
Hoofdstuk 3 Transgenderisme in Nederland	19
3.1 Inside the Box	19
3.2 Homonegativiteit	20
3.3 De Staat als Gendercriticus	20

Deel II

Empirie	21
Hoofdstuk 4 Beter een goede buur dan een verre vriend(in)	22
4.1 Van vent naar viezerik	23
4.3 Van vent naar verleidelijk	24
4.4 Van vent naar mens	26

Deel II

Empirie	28
Hoofdstuk 5 De Transdimensie	28
5.1 De transgendergemeenschap	29
5.2 Transetiquette	30
5.3 Transdinnen	32

Deel II

Empirie	34
Hoofdstuk 6 (Met één been) Uit de Kast	34
6.1 Coming out	34
6.2 Being out	36

Deel II

Empirie	39
Conclusie	39

Inleiding

De dag dat mijn zus een bepaalde vriendin voor het eerst mee naar huis nam, staat me nog helder voor de geest. “Is dat een jongetje met een jurk aan?” vroeg ze over mij, een zesjarige met een pagekapsel. Vanaf het moment dat ik kon kiezen, weigerde ik broeken te dragen, speelde ik enkel met Barbies en My Little Pony’s en roze is tot op de dag van vandaag mijn favoriete kleur, maar toch heb ik deze herinnering nooit van me af kunnen schudden. Wanneer ik mijn make-uploze zelf na het douchen in de spiegel bekijk, echoot haar opmerking in mijn hoofd en elke keer opnieuw voel ik me in het beste geval androgyn en in het slechtste geval mannelijk. Het feit dat ik aan deze gebeurtenis een bescheiden jeugdtrauma heb overgehouden, laat zien dat het een enorme impact kan hebben wanneer anderen je in een categorie plaatsen die niet overeenstemt met hoe je jezelf definieert. Bepaalt uiterlijk vertoon in welke mate we onszelf definiëren, of bepaalt uiterlijk vertoon op welke manier anderen ons categoriseren en is dat laatste dan weer bepalend voor hoe we onszelf definiëren? In hoeverre heeft de manier waarop anderen ons categoriseren invloed op onze zelfdefiniëring? Deze vragen vormden de basis van mijn veldwerkonderzoek naar de identiteitsconstructie van transgenders in Nederland. Mijn onderzoek heeft zich geconcentreerd op de manier waarop externe categorisering en zelfdefiniëring een rol spelen bij de identiteitsvorming en acceptatie van transgenders in Nederland. Mijn centrale vraag is hoe de wisselwerking tussen zelfdefiniëring en externe categorisering de identiteitsconstructie van transgenders in Nederland beïnvloedt. Ik heb voor transgenders gekozen omdat zij de *gender*grenzen die we als samenleving aan onszelf opleggen, overschrijden. Voor transgenders staat de wijze waarop ze door anderen zullen worden gecategoriseerd niet vast. Het is voor hen elke dag, elk moment de vraag of ze als man of vrouw zullen worden gecategoriseerd.

Op basis van Conway en Olyslager’s berekeningen en de sekseverhoudingen in de percentages van Rutgers WPF valt te concluderen dat ongeveer minimaal 1,6% van de Nederlandse bevolking onder het spectrum van de transgender paraplu valt.¹ Gedurende mijn veldwerk gebruikte ik de term *transgender* als paraplubegrip voor eenieder die gender dysfore gevoelens heeft en de term *transseksueel* voor mensen die operaties en/of hormoonbehandelingen (hebben) ondergaan om van geslacht te veranderen. Twee van mijn informanten gaven echter aan deze laatste term niet gepast te vinden. Transseksualiteit legt in hun optiek de nadruk op seksualiteit, terwijl dit slechts een onderdeel van hun *gender*identiteit is en niet het hoofdbestanddeel. Om deze reden kies ik ervoor de informanten die een

hormoonbehandeling en/of operaties hebben ondergaan om van geslacht te veranderen in mijn thesis aan te duiden met *genders*, een term die binnen de transgendergemeenschap ook vaak op deze manier wordt gebezigd. *Genders* staan in deze context tegen over *bio's*; biologische mannen en vrouwen. Naast *genders* heb ik ook enkele *crossdressers* geïnterviewd. In onze maatschappij is een crossdresser doorgaans een persoon die bij geboorte van het mannelijk geslacht is en uiting geeft aan zijn genderidentiteit door zich deels of volledig en soms tot regelmatig te kleden als persoon van het andere geslacht. Op dat moment uiten zij zich dus als vrouw, in hoeverre men zich als vrouw identificeert, verschilt per persoon.² Ik heb ervoor gekozen beide zowel crossdressers als *genders* te interviewen om een vergelijking te kunnen maken tussen een groep transgenders die kan *switchen* tussen hun transidentiteit en niet-transidentiteit (crossdressers) en een groep die voortdurend wordt gecategoriseerd op basis van hun afwijkende genderidentiteit (*genders*).

De meeste onderzoeken naar transgenders hebben een medische insteek die de abnormaliteit van dit fenomeen benadrukt. Dit is iets dat door veel transgenders als kwetsend wordt ervaren (Butler, 2004:100). Ik woon in een gebouw met vierhonderd jongeren. Als 1,6 procent van de Nederlanders gender dysfore gevoelens heeft, zou dit kunnen betekenen dat minstens zes van mijn medebewoners in meerdere of mindere mate transgender zijn, maar toch is er van niemand bekend dat hij of zij deze gevoelens heeft. Een reden hiervoor zou kunnen zijn dat hoewel transgenderisme steeds meer uit de taboesfeer en in de media komt, er veel vooroordelen en stereotyperingen blijven bestaan. Dankzij kwantitatieve onderzoeken zijn we inmiddels bekend met de percentages achter de transgenders, maar niet met de mens achter de transgenders. Door het gebruik van een kwalitatieve onderzoeksmethode zoals participerende observatie probeer ik te onderzoeken hoe de (veelal negatieve) externe categorisering van transgenders invloed heeft op hun zelfdefiniëring en identiteitsconstructie. Tegelijkertijd wil ik met behulp van participerende observatie sociaal wenselijke antwoorden voorkomen en uit de eerste hand bevinden hoe het is om altijd als “afwijkend” te worden gecategoriseerd.

Mijn drie maanden durende veldwerkperiode begon in februari 2012 en ik heb in het kader van participerende observatie elke week minstens één bijeenkomst die speciaal voor transgenders was georganiseerd, bijgewoond. De bijeenkomsten vonden verspreid door heel Nederland plaats. Het merendeel van deze bijeenkomsten was een ongedwongen samenzijn in bijvoorbeeld een café of buurthuis. Tijdens deze bijeenkomsten heb ik veel informele gesprekken gevoerd. Gedurende deze bijeenkomsten heb ik ook kunnen gadeslaan hoe de

aanwezige transgenders zich uiten en gedragen en elkaar identificeren en categoriseren. Ik heb enkele malen met verschillende informanten activiteiten zoals winkelen of een cafébezoek ondernomen. Ter afsluiting van mijn veldwerkperiode heb ik – na overleg en goedkeuring van enkele van mijn informanten - mijn geliefde in een zo passabel mogelijke vrouw getransformeerd. Passabel werd door al mijn informanten gebruikt om aan te duiden in hoeverre iemand door buitenstaanders kon worden herkend als zijnde een *gender* of crossdresser. “Zeer passabel” betekent dat er nauwelijks aan iemand te zien is dat hij of zij bij de geboorte tot het andere geslacht behoorde. Ik wilde door deze ervaring aan den lijve ondervinden hoe het is wanneer iemand die je na staat voortdurend in het middelpunt van – veelal negatieve – belangstelling staat. Met behulp van semi-gestructureerde interviews heb ik mijn informanten hun eigen verhaal laten vertellen en de informatie verzameld die ik nodig had om mijn onderzoeksvragen te beantwoorden.

Door het organiseren van een focusgroep wilde ik bij mijn informanten de discussie over externe categorisering en de invloed die dat op zelfdefiniëring heeft, op gang krijgen. Dankzij gesprekken met mijn naaste omgeving over mijn thésisonderwerp heb ik ontdekt dat de ideeën waarmee ik mijn veldwerk begon, niet ver naast de waarheid liggen; ik heb transgenders onder andere aangeduid horen worden met de term ‘karikatuur van een echte vrouw’. Daar dit door mij als pijnlijk werd ervaren, kan ik me – ook na drie maanden veldwerk – nauwelijks voorstellen hoe zo’n ervaring voor mijn informanten moet zijn. Er zijn weinig kwalitatieve onderzoeken naar transgenders in de Nederlandse context, dus ik hoop met mijn thesis bij te dragen aan het vergroten van de kennis over dit onderwerp en aan het antropologische debat over identiteitsconstructie, zelfdefiniëring, categorisering en acceptatie (bij – seksuele - minderheden) zoals dat door onder andere Gagné et al. (1997), Brubaker & Cooper (2000), Butler (1990) en Bornstein (1998) wordt gevoerd.

In mijn onderzoek staan *genders* en crossdressers centraal, omdat zij door hun omgeving voortdurend op basis van hun genderidentiteit worden gecategoriseerd en externe categorisering op basis van hun genderidentiteit centraal staat in hun zelfdefiniëring en identiteitsconstructie. Doordat transgenders gendergrenzen overschrijden, wordt aan de hand van hun verhalen glashelder hoezeer onze samenleving bezig is met het extern categoriseren van mensen en hoe diep de seksuele connotaties die wij aan identiteit ophangen, gaan. Uiteindelijk heb ik twaalf mensen geïnterviewd. Binnen de groep *genders* valt een tweedeling te maken tussen MTF (*male-to-female*) transgenders en FTM (*female-to-male*) transgenders. Twee uitzondering daargelaten (de echtgenote van één van mijn informanten en een FTM-

transgender), bestaat mijn groep informanten uit zes MTF-transgenders en vier crossdressers in leeftijd variërend van vijfendertig tot vijfenzeventig jaar. Ik heb geprobeerd een zo divers en representatief mogelijke groep informanten te interviewen. Mijn informanten behelzen alle sociale klassen en opleidingsniveaus; van LTS-staalbouw tot doctorandus in de Theologie, van een antikraakwoning tot appartement in Rotterdam. Ik heb voor deze leeftijdsgroep gekozen omdat deze *genders* hun transitie al enige tijd geleden hebben voltooid. Wanneer mensen nog middenin hun transitie zitten of er net mee klaar zijn, zijn ze volgens mijn informanten vaak erg onzeker en vatten ze de externe categorisering door hun omgeving snel op een negatieve manier op. Het construeren van identiteit is een fluïde en niet-aflatend proces waarmee mijn informanten al lange tijd bezig zijn. Om deze reden kunnen ze relatief objectief kijken naar de manier waarop externe categorisering invloed heeft op hun zelfdefiniëring (Brubaker & Cooper, 2000).

Het is niet mogelijk gebleken crossdressers in een andere leeftijdscategorie dan bovengenoemde te bereiken; op de bijeenkomsten die ik heb bijgewoond waren geen jongeren aanwezig en ik ben meerdere malen door mijn informanten gewaarschuwd om niet via internet met mensen af te spreken, omdat er “nogal wat viezerikken en psychopaten op het internet rondzwerven”. Uiteindelijk beslaat de leeftijdsspanne van beide groepen veertig jaar en heb ik een representatieve groep informanten samengesteld. De tweeëntwintigjarige FTM-transgender die ik heb geïnterviewd vormt een uitzondering op zowel de leeftijd als de transitiestatus van mijn informantengroep, maar hij had enkele zeer interessante bijdragen voor het beantwoorden van de vragen die betrekking hebben op algemene transkwesties. Om die reden heb ik besloten zijn informatie te gebruiken.

De rode draad in mijn thesis is de manier waarop transgenders in Nederland hun identiteit construeren. Door in het theoretisch kader van mijn thesis theorieën van Brubaker & Cooper (2000), Brekhus (1996), Jenkins (2000) en Barth (1996) aan elkaar te koppelen, breng ik de wisselwerking tussen zelfdefiniëring en externe categorisering aan het licht. Met behulp van *genderpioniers* Bornstein (1998) en Butler (1990) toon ik aan hoe onze samenleving doordrenkt is met het zogenoemde genderdenken. Het idee dat mensen met een afwijkende genderidentiteit als *outcast* worden gecategoriseerd om de sociale orde te bewaken, is gestoeld op een theorie van Gagné et al. (1997). Als laatste heb ik vooral uit werk van Elizabeth Reiss (2004) geput om het fenomeen transgenderisme te duiden. In het eerste deel van mijn thesis zal ik tevens dieper ingaan op de Nederlandse context waarin ik mijn veldwerkonderzoek heb gedaan. Het tweede deel van mijn thesis bestaat uit empirische

hoofdstukken die ik aan de hand van mijn in het veld verzamelde data heb geschreven. In het eerste empirische hoofdstuk ga ik in op de manier waarop mijn informanten door hun omgeving worden gecategoriseerd en geïdentificeerd en hoe dat invloed heeft op de mate waarin ze zich geaccepteerd voelen. In het tweede empirische hoofdstuk schets ik een beeld van de *transgenderscene* zoals deze door mijn informanten wordt beleefd. In dit hoofdstuk zal ik ook beschrijven hoe de *transscene* invloed heeft op de zelfdefiniëring en het uiten van de transidentiteit van mijn informanten. Het derde en laatste empirische hoofdstuk beschrijft aan de hand van de *coming out*-verhalen van mijn informanten hoe zij hun eigen identiteit identificeren, categoriseren en uiten. Het laatste deel van mijn thesis bevat een concluderend hoofdstuk waarin ik mijn casus overstijg en beschrijf hoe externe categorisering en zelfdefiniëring in het algemeen invloed op elkaar hebben. Ik eindig met een dankwoord, literatuurlijst en bijlagen.

Deel I

Theoretisch Kader

Hoofdstuk 1

Identiteit

“A strong sense of identity gives man an idea he can do no wrong; too little accomplishes the same.”

Djuna Barnes

Identiteit is een fluïde en beweeglijk concept (Buikema & van der Tuin, 2007:10). Heden ten dage wordt het begrip identiteit vanuit zoveel verschillende hoeken op zoveel verschillende manieren gebezigd dat het nagenoeg onmogelijk is er een vastomlijnde betekenis aan toe te kennen (Brubaker & Cooper, 2000:3). De vraag is of het bij een concept dat door wetenschappers als fluïde en beweeglijk wordt bestempeld, überhaupt wenselijk is om een vastomlijnde betekenis toe te kennen. In dit eerste theoretische hoofdstuk van mijn thesis staat deze vraag centraal. Ik zal beginnen met het bespreken van enkele (sociale) identiteitstheorieën en vervolgens ingaan op waardige vervangers voor het begrip identiteit, daar dit laatste inmiddels zo vaak is gebruikt, dat het aan kracht en betekenis heeft ingeboet.

1.1 Identiteit

Collectieve identiteit is een concept dat zijn oorsprong vindt in klassieke sociologische constructies zoals die van Durkheim, Marx en Weber. Deze theorieën concentreren zich op het 'wij'-gehalte van een groep en benadrukken daarbij overeenkomsten of gedeelde eigenschappen van groepsleden. De vroegere werken benaderen identiteit als een 'natuurlijke' of 'essentiële' karakteristieke kwaliteit die voortkomt uit verschillende aspecten die door de groep gedeeld en dus beleefd worden. Door *internalisatie* – het zich eigen maken van de inzichten waarmee men in aanraking komt (Tennekes, 1990:24) – komt de groep tot een

gemeenschappelijke achtergrond die voor sociale actoren als blank canvas dient voor het ontwikkelen van een gepast zelfbeeld. Met behulp van *externalisering* worden volgens Tennekes (1990:24) de geïnternaliseerde inzichten in het dagelijks leven uitgedragen en in tact gehouden. Deze cultureel deterministische theorieën stellen dus dat mensen niet anders kunnen dan hun eigen cultuur eeuwig in stand houden. Dit omdat zij voortdurend de inzichten die ze in hun omgeving opdoen (internaliseren), reproduceren (externaliseren). Recente literatuur zet echter vraagtekens bij dit soort essentialistische ideeën en ziet meer in de sociale constructie van identiteit als een basis voor het collectieve zelf (Cerulo, 1997:387). Identiteitsdebatten worden tegenwoordig bijna altijd vergezeld door een constructivistische in plaats van een essentialistische zienswijze, maar het feit dat wetenschappers het fluïde, gefragmenteerde en meervoudige begrip *identiteit* willen conceptualiseren als zijnde 'het concept identiteit' staat daar eigenlijk haaks op, omdat een concept iets is waarvan de betekenis vaststaand en begrensd is.

Brubaker & Cooper (2000:3) beschouwen het begrip identiteit vandaag de dag als een uitgemolken concept. Het gaat volgens hen gepaard met dubbelzinnigheid, tegenstrijdigheid en beladenheid. De term *identity crisis* slaat niet op een innerlijk conflict, maar op de waardevermindering die de term identiteit te verduren heeft gehad door het veelvuldig gebruik ervan. Identiteit is een begrip dat in het alledaagse leven door mensen wordt gebruikt en tegelijkertijd als een analytische categorie door wetenschappers wordt gebezigd. Het probleem is dat de term op beide fronten op nagenoeg dezelfde wijze wordt ingezet, waardoor het lijkt alsof identiteit iets is dat onomstotelijk vaststaat, terwijl een identiteit juist aan de hand van verschillende, vaak intersectionele assen wordt geconstrueerd (Hall 1996:4).

Wetenschappers als Hall en Grossberg (in Brubaker & Cooper, 2000:9) lijken het er over eens te zijn dat identiteit een concept is waar we niet met, maar ook zeker niet zonder kunnen, maar Brubaker & Cooper (2000:11-12) vinden daarentegen dat identiteit als analytische categorie verwaarloosbaar is, omdat het meer problemen oplevert dan oplost. Zij maken een onderscheid in een sterke conceptualisering van identiteit, die als nadeel heeft dat identiteit als categorie veronderstelt dat alle mensen, alle groepen een identiteit hebben of hier naar op zoek zijn en dat groepen vanwege hun groepsidentiteit homogeen zijn en duidelijk te onderscheiden van niet-leden van de groep. Hiertegenover staat de zwakke conceptualisering van identiteit die het fluïde en gefragmenteerde karakter van het concept zo tot in den treuren benadrukt dat de betekenis van die woorden geen impact meer heeft op hen die ermee werken. In sommige gevallen is deze zogenoemde zwakke conceptualisering zo ver doorgevoerd dat

identiteit als concept te verslapt is om nog als analytische categorie te kunnen worden gebruikt. Brubaker & Cooper (2000:14) vragen zich vervolgens af welke term een waardige vervanger kan zijn voor het theoretische werk dat nu door identiteit met al zijn verwarrende en elkaar tegensprekende connotaties wordt verzet. Juist doordat identiteit zoveel verschillende ladingen moet dekken, zou het volgens hen nutteloos zijn om één enkele vervanger te zoeken, daar deze dan net zo snel als zijn voorganger overbelast zou raken. Ze hebben daarom geprobeerd om het grote kluwen van in elkaar verstrengeld geraakte definities van de term identiteit te ontwarren om zo tot enkele minder uitgekauwde termen te komen; *identificatie*, *categorisatie* en *zelfdefiniëring*. Deze begrippen hebben in mijn onderzoek centraal gestaan.

Ik vind het mooi dat Brubaker & Cooper (2004:14) door te kiezen voor actieve zelfstandige naamwoorden als identificatie en categorisatie mensen aansporen om te kijken naar degenen die identificeren. Ze wijzen er zelf op dat de classificerende betekenis van het woord identificatie enerzijds betrekking heeft op het dusdanig identificeren van mensen dat ze in een bepaalde categorie kunnen worden geplaatst en anderzijds op het emotioneel vereenzelvigen met een ander persoon, een categorie of een collectief. In tegenstelling tot identiteit - dat de suggestie van een conditie in plaats van een proces wekt – brengt de term identificatie ingewikkelde sociale processen aan het licht. De term identiteitsconstructie zal vaak terugkomen in mijn thesis. Dit begrip geeft net als identificatie een proces in plaats van een conditie aan en is om die reden uitermate geschikt om de ingewikkelde processen van categorisering en zelfdefiniëring aan te duiden.

1.2 Identiteitsconstructie

Mensen worden in een volledig geordende en gestructureerde wereld geboren. Om deze reden zijn ze in staat zichzelf te beschouwen en in relatie tot andere sociale categorieën en classificaties in te delen. Dit classificatieproces wordt 'zelfdefiniëring' genoemd en binnen dit proces worden volgens Stets & Burke (2000:24) identiteiten gevormd. Identiteit komt tot stand door twee processen die elkaar beïnvloeden: zelfdefiniëring en externe categorisering. De term zelfdefiniëring is volgens Brekhus (1996:499) gestoeld op de gedachte dat wanneer iemand zich bewust is van zijn eigen 'ik', zijn sociale locatie en de manier waarop hij of zij afhankelijk van die eerste twee ergens op zal reageren, diegene meer inzicht in het hoe en waarom van zijn daden heeft. Bij zelfdefiniëring gaat het volgens Barth (1969:10) om de

categorieën van toeschrijving en identificatie die door de actoren zélf worden gebezigd. Hoe iemand zichzelf definieert, wordt uiteindelijk echter bepaald door de ideeën die hij of zij vanuit de omgeving heeft meegekregen over wat al dan niet de norm is binnen de samenleving. Zelfdefiniëring kan dus alleen tot stand komen door interactie met anderen (Jenkins, 2000:12). Externe categorisering draait om de toeschrijvingen die door de omgeving aan iemand worden toebedeeld (Barth, 1969:10). Zelfdefiniëring en externe categorisering zijn processen die een wisselwerking op elkaar hebben. Zoals ik hierboven reeds liet zien, worden de ideeën die mensen over zichzelf hebben, beïnvloedt door de ideeën die door de maatschappij – en op een lager niveau door de naaste omgeving – aan mensen worden opgelegd. Hoe iemand zichzelf identificeert en uit (zelfdefiniëring) heeft echter ook invloed op de manier waarop hij of zij door de omgeving wordt gecategoriseerd (externe categorisering).

Sociale identiteit is wanneer mensen het besef hebben dat ze bij een groep horen waarvan de leden bepaalde overeenkomende eigenschappen hebben en van zichzelf en elkaar weten (of vinden) dat ze bij de *ingroup* horen. De sociale categorie waartoe iemand behoort voorziet in mensen hun behoefte te definiëren wie ze zijn doordat ze de eigenschappen van die categorie aan zichzelf toe kunnen schrijven. Met behulp van een sociaal vergelijkingsproces wordt tegelijkertijd besloten wie er niet bij de groep horen en zodoende *outgroup* zijn. Dit laatste betekent dus wederom dat identiteiten alleen in relatie tot anderen kunnen worden geconstrueerd. Verschillende sociale categorieën beïnvloeden tezamen de werking van identiteit. Dit betekent dat iemands identiteit naarmate de omstandigheden veranderen, anders wordt bepaald; niemands identiteit is ten alle tijden van dezelfde factoren afhankelijk. Identiteit is dus een beweeglijk en fluïde concept (Buikema & van der Tuin, 2007:10).

Hoe iemand zichzelf identificeert en door anderen wordt geïdentificeerd is volgens Brubaker & Cooper (2000:15) ook sterk afhankelijk van de situatie en context. Zij maken een onderscheid tussen de relationele en categorische identificatiewijze. De relationele identificatiewijze is gebaseerd op iemands positie binnen zijn relationele netwerk (bijvoorbeeld het familienetwerk of vriendschapsnetwerk), terwijl de categorische identificatiewijze gebaseerd is op iemands lidmaatschap van een (sociale) klasse, of het behoren tot een groep mensen die bepaalde categorische eigenschappen zoals etniciteit, taal of bijvoorbeeld *gender* delen.

1.3 Gender Sex Gender

Volgens Buikema & van der Tuin (2007:10) is *gender* de sociaal-culturele tegenhanger van sekse; sekse gaat uit van biologisch bepaalde verschillen tussen man en vrouw, terwijl gender volgens hen de sociale categorisering is van mensen als zijnde man of vrouw, jongen of meisje. De bepaling dat een penis een mannelijk geslachtskenmerk is en een vagina een vrouwelijk geslachtskenmerk is echter ook door culturele opvattingen tot stand gekomen (Bornstein, 1998:27). Dit betekent dat ook sekse – ondanks haar biologische connotatie - iets is dat cultureel is bepaald. Volgens Butler (1990:10-11) wordt het hele onderscheid tussen sekse en gender uiteindelijk ook voortgebracht door een “genderdenken”. Als het begrip gender zo onafhankelijk wordt voorgesteld, zou het immers niet uitmaken of het idee ‘man’ en ‘mannelijk’ ook een vrouwenlichaam zou kunnen aanduiden en dat doet het wél.

Door de betekenis van biologische verschillen aan de kaak te stellen, hebben onderzoekers de sociale rituelen, symbolen en praktijken die biologische verschillen tot een sociale werkelijkheid maken, blootgelegd. Vervolgens kon de gedachte dat gendercategorieën een logisch gevolg van lichamelijke kenmerken zijn, worden ontwricht (Cerulo 1997:388-389). De Amerikaanse psycholoog John Money was in 1955 de eerste die het begrip 'genderidentiteit' definieerde. Hij omschreef het als het gevoel, zowel biologisch als sociaal en psychologisch bij een bepaalde sekse te horen . Butler (1988:519) schrijft dat gender geen stabiele identiteit is, maar een identiteit die door de tijd heen met behulp van een gestileerde herhaling van daden elke keer opnieuw wordt vormgegeven. Verder stelt ze dat gender door lichamelijke gedragingen tot uitdrukking wordt gebracht en daarom gezien moet worden als de manier waarop het lichaam, je gebaren, gedrag, bewegingen en uitingen op verschillende manieren bijdragen aan het in stand houden van de illusie van een onveranderlijk gegenderd innerlijk. Het doorbreken van dit patroon van daden herhalen, zou vervolgens moeten leiden tot het doorbreken van het huidige gendersysteem.

Gendertoewijzing beantwoordt volgens Bornstein (1998:28) de vraag “Wat ben ik volgens de autoriteiten?”. In Westerse culturen kan men tussen de “M”- of “V”-aanduiding kiezen. Kiezen is in deze context misschien niet het juiste woord, daar de dokter of ouders bij de geboorte aan de hand van de primaire geslachtskenmerken besluiten of iemand voor de rest van zijn leven man of vrouw moet zijn. Gendertoeschrijving is hetgeen we doen wanneer we iemand voor het eerst ontmoeten; we categoriseren de persoon in kwestie als zijnde een

“hem” of “haar”. De manier waarop we deze categorisering toeschrijven is afhankelijk van de cultuur waarin we opgroeien en wordt gebaseerd op de context waarin de actoren zich bevinden, de manier waarop iemand zich gedraagt en het uiterlijk van deze persoon.

Gagné et al. (1997:479) stellen dat identiteit binnen een marge van potentiële sociale opties wordt geconstrueerd. Volgens Gagné et al. (1997:479) maakt het dominerende Westerse gendersysteem het de mensen wiens gender zich buiten of tussen de vastgestelde grenzen van dat systeem valt, erg moeilijk zichzelf te accepteren en door anderen geaccepteerd te worden. Gender wordt volgens hen namelijk door sociale interactie met anderen bepaald en aan elke genderidentiteit worden bepaalde verwachtingen met betrekking tot gedrag en seksualiteit gekoppeld. Om als een volwaardige sociale actor gezien te worden, zijn mensen verplicht zich op manieren die sociaal herkenbaar zijn, te gedragen. Kessler en McKenna (1985:8-12,36-40) schrijven echter dat gender geconstrueerd wordt door hoe mensen zélf hun gender beleven en dat dit dus volledig afhankelijk is van zelfdefiniëring. De Mooij (2001:15) verbindt beide ideeën door te stellen dat de verschillende componenten van gender kunnen worden onderverdeeld in “processen van zelfdefiniëring en externe categorisatie. Bij genderidentiteit is er vooral sprake van zelfdefiniëring. Daarentegen zijn gendertoewijzing en –toeschrijving, processen van externe categorisatie.” Zij laat zien dat een sterke zelfdefiniëring bij (trans-)genders uiteindelijk leidt tot het besluit om de geslachtsverandering door te zetten en dat ze – door het inzetten van een bepaalde genderrol – de externe categorisatie bewust proberen te beïnvloeden.

1.4 Heteronormativiteit

Nagel (2003) haalt Butler aan die stelt dat het lichaam een instrument van *performance* en een plaats van *performativity* is. *Performance* slaat op de manieren waarop we ons lichaam gebruiken om de sociale rollen die we vervullen te representeren en dit zit in simpele dingen als onze uiterlijk, de manier waarop we ons bewegen en de vrienden die we hebben. *Performativity* slaat op de manieren waarop we algemeen geldende opvattingen over sociale rollen bevestigen en herbevestigen en construeren en reconstrueren. Dit laatste doen we gedurende de hele dag en zelfs nacht en meestal zonder dat we onszelf hiervan bewust zijn. Zowel *performance* als *performativity* worden gebruikt om de heteroseksuele hegemonie in stand te houden; van vrouwen wordt verwacht dat ze zich heteroseksueel en vrouwelijk gedragen en van mannen dat ze zich heteroseksueel en mannelijk gedragen (Gagné et al.,

1997:479). Carr (2005:119) schrijft dat seksualiteit bestaat uit de sociale praktijken die erotisch verlangen, plezier en reproductie behelzen. Sekse, gender en seksualiteit worden vaak foutief door elkaar heen gebruikt, doordat veel mensen het idee hebben dat er tussen deze drie termen een natuurlijk en onvermijdelijk verband bestaat.

De constructivisten stellen dat door de nadruk te leggen op de subjectiviteit van gender de hegemonische ideeën over mannelijkheid en vrouwelijkheid het menselijk gedrag in ernstige mate beperken. Pas op het moment dat mensen niet voldoen aan de hegemonische sociale categorieën beseffen we dat deze categorieën bestaan en zetten we ze in als controlemiddel. Door bepaalde gedragingen, houdingen, emoties en taalgebruik te bestempelen als zijnde 'natuurlijk' gendergedrag, wordt ervoor gezorgd dat de leden van een sociale groep zich schikken in stereotype, heteroseksuele genderidentiteiten en deze ook blijven reproduceren (Cerulo, 1997:388).

Deel I

Theoretisch Kader

Hoofdstuk 2

Transgenderisme

"There came a time when the risk to remain tight in the bud was more painful than the risk it took to blossom."

Anais Nin

2.1 Trans-

Volgens Elizabeth Reiss (2004:168) is *transgenderisme* een moderne term, die veelal gebruikt wordt als een allesomvattend begrip met betrekking tot sekse-omvormende praktijken. Mensen die zeer sterk het idee hebben dat ze tot het andere geslacht behoren en met behulp van medische ingrepen hun lichaam aan laten passen om het overeen te laten komen met de sekse die zij mentaal ervaren, worden transseksueel genoemd (Transgendervereniging Nederland, 1999). De medische term voor transgenderisme is *genderdysforie*; een gevoel van onbehagen met de sekse.

Butler schrijft dat de term genderdysforie binnen de transgender gemeenschap op heel wat weerstand stuit, omdat het de transgenders een stoornis oplegt. Om vergoeding te krijgen voor de geslachtsveranderende operaties worden transseksuelen door de bureaucratie gedwongen hun genderidentiteit als afwijkend te zien, terwijl dat het tegengestelde is van wat ze willen bereiken met het ondergaan van diezelfde operaties (Butler, 2004:100). Toch wordt deze term ook in Nederland veelvuldig gebezigd, onder andere door leden van de aan het Academisch Ziekenhuis van de Vrije Universiteit in Amsterdam verbonden Genderwerkgroep. Zij vinden de term transseksualiteit juist ongelukkig gekozen, omdat die "de indruk geeft dat het om een seksuele voorkeur gaat. Iets dat thuishoort in het rijtje homo-, hetero- en biseksualiteit. Niets is echter minder waar: ook onder transseksuelen valt het hele scala aan seksuele smaken te vinden. Transseksualiteit is geen seksualiteitsprobleem, maar een probleem van identiteit." Iemands seksualiteit wordt volgens Bornstein (1998:27)

bepaald door hoe hij of zij gemeenschap wil hebben en met wie. Het hoe hiervan hangt samen met de rol die iemand tijdens de seksuele daad aanneemt, het wie hiervan hangt samen met de seksuele oriëntatie en voorkeur. Met wie wordt echter ook bepaald door de aantrekkingskracht die personen op elkaar hebben. Daar er aan elke genderidentiteit bepaalde verwachtingen met betrekking tot gedrag en seksualiteit worden gekoppeld (Gagné et al., 1997:479), betekent dit dat genderdysforie niet *enkel* een seksualiteitsprobleem is, maar dat seksualiteit wel een subthema van het probleem van genderdysforie is.

Morgan en Stevens (2008:585-586) stellen dat transgenders niet simpelweg gecategoriseerd kunnen worden als een gemeenschap van mensen die in het verkeerde lichaam zitten, omdat hun ervaringen, problemen en identiteiten complex zijn. Binnen de transgendergemeenschap is de mate waarin het onbehagen met de bij de geboorte toegewezen sekse zich uit afhankelijk van de persoon; er zijn mensen die voldoende hebben aan het zo nu en dan aantrekken van kleren van de andere gender en mensen die zich met geen van beide seksen volledig kunnen identificeren en om die reden tussen de gangbare categorieën in leven of switchen. *Crossdressing* is de Engelse term voor travestie. Crossdressers zijn personen die de drang voelen en het als prettig ervaren zich voor enige tijd geheel of gedeeltelijk te kleden als iemand van het tegenovergestelde geslacht. Deze mensen willen echter de bij de geboorte toegewezen sekse behouden. Crossdressing komt in lichte en zwaardere gradaties voor. In het laatste geval zal de crossdresser proberen om zo overtuigend mogelijk over te komen. In de lichtere gradatie kan een enkel kledingstuk (zoals een panty) vaak al voldoende zijn. Crossdressing is voornamelijk bekend bij jongens en mannen, maar komt ook bij meisjes en vrouwen voor. Bij meisjes en vrouwen is het verkleed zijn in het openbaar over het algemeen echter minder opvallend dan bij mannen. Crossdressing wordt vaak geassocieerd met erotische opwindning, maar dit is in de meeste gevallen niet de reden van het verkleeden. De persoon in kwestie voelt zich er over het algemeen prettig en bevrijd bij, niet opgewonden.³

2.2 Transidentiteit

Inmiddels zijn wetenschappers tot de conclusie gekomen dat gender sociaal-cultureel bepaald is, maar we blijven vasthouden aan het idee dat sekse onlosmakelijk met je biologie verbonden is. Het feit dat wetenschappers ooit die biologische verschillen hebben geïnterpreteerd als zijnde een tegenstelling tussen mannelijk en vrouwelijk, is echter ook een gevolg van denkwijzen die sociaal-cultureel zijn bepaald. Deze essentialistische benadering

heeft ertoe leidt dat de heersende opvatting is dat genderpatronen kunnen worden doorbroken, maar dat je sekse een permanente staat van zijn is. Transgenders roepen een vraag op die feministen al heel lang stellen: Is biologie je onvermijdelijke lotsbestemming? Evenals wetenschappers de onwrikbare ideeën over de superioriteit van bepaalde rassen over anderen hebben kunnen ontcrachten, zal men moeten erkennen dat de algemeen heersende ideeën over sekse misschien niet zo vaststaand zijn als we dachten (Reiss, 2004:171). Doordat transgenders al vanaf het moment dat ze een zelfbewustzijn hebben ontwikkeld een innerlijke strijd voeren met de sekseafhankelijke rechten en plichten die hen bij hun geboorte zijn toegewezen, maken ze expliciet wat de rest van de bevolking als vanzelfsprekend ziet met betrekking tot onze genderidentiteit en sekserepresentatie; de meesten van ons voelen zich – ondanks bepaalde blokkades die worden opgeworpen door ons uiterlijk en/of onze sekse - relatief op hun gemak met hun lichaam en de meerderheid heeft het fundamentele aspect van zijn of haar eigen mannelijkheid of vrouwelijkheid nog nooit in twijfel getrokken (Reiss, 2004:167).

Identiteit wordt binnen een marge van potentiële sociale opties geconstrueerd. De dominerende Westerse genderhegemonie maakt het de mensen wier genderidentiteit zich buiten of tussen de vastgestelde grenzen van dat systeem valt, erg moeilijk zichzelf te accepteren en door anderen geaccepteerd te worden. Genderidentiteit wordt namelijk door sociale interactie met anderen bepaald en om als een volwaardige sociale actor gezien te worden, zijn mensen verplicht zich op manieren die sociaal herkenbaar zijn, te gedragen (Gagné et al., 1997:479). Om deze reden worden mensen die een genderidentiteit ontwikkelen die niet overeenkomt met hun uiterlijke geslachtskenmerken vaak ‘gestraft’. Zij gedragen zich niet zoals de voorgeschreven regels die bij hun gender horen en brengen hierdoor de culturele en structurele sociale orde in gevaar, wat door sommigen als een rechtvaardiging voor het uitsluiten of onheus bejegen van transgenders wordt gezien.

Volgens Reiss (2004:171) zijn transidentiteiten even fluïde als de door de jaren heen veranderde identiteiten van de mannelijke en vrouwelijke sekse en hebben zij, juist doordat ze afwijken van de conventionele opvattingen over sekse, geholpen de algemeen geaccepteerde seksuele grenzen te definiëren. Door transgenderisme als abnormaal te bestempelen, verzekeren niet-transgenders zichzelf ervan dat de door hen ervaren genderidentiteit wél met de algemeen geldende normen en waarden strookt. Voor beide theorieën valt wat te zeggen, er moet altijd een *out-group* bestaan om te kunnen besluiten wie er tot de *ingroup* behoort (Chrysochou, 2004). De *out-group* wordt over het algemeen beschouwd als zijnde een

bedreiging voor de culturele en structurele orde binnen de samenleving van de *ingroup*. Tegelijkertijd is het zo dat juist doordat de afwijkende groep als een bedreiging wordt gezien, mensen des te fanatieker worden in het veilig stellen van hun geliefde normen en waarden, waardoor deze – juist dankzij de vermeende dreiging – nog krampachtiger in stand worden gehouden.

2.3 Acceptatie

Hoewel genderidentiteit door interactie met anderen ontstaat en dit betekent dat men zich volgens de gangbare genderpatronen moet gedragen, kunnen de transidentiteit en alternatieven voor het gangbare gendersysteem volgens Gagne et al. (1997:501) alleen ontstaan wanneer transgenders zich als sociale actoren geaccepteerd voelen en hun genderidentiteit wordt erkend. Uiteindelijk is het voor alle personen met genderdysfore gevoelens het belangrijkste om simpelweg als een ‘mens’ geaccepteerd te worden en wordt het helpen van een andere “trans” om algemeen geaccepteerd te worden, beschouwd als één van de laatste stappen in het transformatie proces (Reiss, 2004:172). Hoewel transgenders veelal als randfiguren van de homoseksuele cultuur worden beschouwd, zijn homoseksuele omgevingen zoals gaybars vaak de eerste plaatsen waar de transgenders zich als vrouw behandeld voelen en zorgen deze plekken ervoor dat ze het gevoel hebben dat hun transformatie bijna compleet is (Gagné et al., 1997:501). De wens van *genders* om op te gaan in de maatschappij zorgt soms voor spanningen en een hiërarchievorming, omdat veel van hen geloven dat in hoeverre iemand voor vrouw door kan gaan belangrijk is; gezien worden met iemand die overduidelijk trans is en dus niet als vrouw kan worden gecategoriseerd, zou verdenking en ontdekking kunnen brengen voor *genders* die anderszins wel voor vrouw door zouden kunnen gaan. Hieruit kunnen we opmaken dat de gevoelens van acceptatie die transgenders ervaren niet alleen samenhangen met de wijze waarop een transgenders zichzelf als individu geaccepteerd voelt, maar ook met de wijze waarop transgenderisme en het uitdragen daarvan in het algemeen worden geaccepteerd.

Deel I

Context

Hoofdstuk 3

Transgenders in Nederland

“In Nederland mag niks, maar is alles toegestaan.”

Simon Carmiggelt

3.1 Inside the Box

Volgens zowel Vennix (2001:24) en Van der Hammen (2004) als de brochure 'Transgender in Nederland' draagt het feit dat er in Nederland zo sterk gedacht wordt in de tweedeling tussen man en vrouw eraan bij dat transgenders zich nergens thuis voelen. Man-naar-vrouwtransseksuelen (MTF) ondervinden vaak meer problemen ten tijde van de transformatie dan vrouw-naar-mantransseksuelen (FTM). Dit komt mede doordat het in onze samenleving voor een vrouw veel meer geaccepteerd is om zich in mannelijke kledingstukken te hullen, dan dat het voor een man geaccepteerd is om zich in typisch vrouwelijke kledingstukken zoals een jurk of rok te vertonen. Doordat er in Nederland geen nationale rolmodellen voor transseksuelen zijn, is het voor hen moeilijk zich met iemand te kunnen identificeren. Ook het ontbreken van een duidelijke, Nederlandse transsubcultuur zoals we die bij de *gayscene* zien, zorgt ervoor dat transgenders het moeilijk vinden om in zichzelf te blijven geloven ten tijde van de beslissing om sekseveranderende operaties te ondergaan. Veel transgenders verwachten volgens Vennix (2002:251) dat het uiten van de door hun beleefde genderidentiteit op de werkplek op weerstand zal stuiten en zien het werk dan ook als een belemmerende factor met betrekking tot het dragen van afwijkende kleding, het doorvoeren van een naamsverandering en/of het ondergaan van de sekseveranderende operatie. Dit gevaar lijkt volgens Vennix (2002:251) helaas niet geheel onrealistisch te zijn als men kijkt naar het groot aantal transgenders dat vanwege hun genderidentiteit werkeloos is geworden.

3.2 Homonegativiteit

Keuzenkamp et al. (2006:37-38) schrijven dat er in Nederland tegenwoordig onderscheid gemaakt kan worden tussen 'traditionele homonegativiteit' en 'moderne homonegativiteit'. In het eerste geval gaat het om een openlijk negatieve houding tegenover homoseksualiteit die bijvoorbeeld door het doen van expliciete, afkeurende uitspraken wordt geuit. De tweede vorm heeft meer betrekking op de wijze waarop homoseksualiteit zichtbaar is in de samenleving. Hiermee wordt onder andere de manifestatie van homoseksualiteit in de media bedoeld, evenals dat sommige van de ondervraagden moeite hebben met de manieren waarop sommige homoseksuelen hun geaardheid 'overduidelijk' tonen om aandacht te krijgen. Hoewel transseksualiteit en homoseksualiteit twee zeer uiteenlopende fenomenen zijn, zou de attitude die de meeste mensen jegens homoseksualiteit hebben ook van toepassing kunnen zijn op de manieren waarop er in Nederland tegen transseksualiteit wordt aangekeken; beide groepen wijken immers af van de gangbare gendernormen en – patronen en brengen op deze manier volgens de theorie van Gagné et al. (1997:479) de sociale orde en structuur in gevaar, terwijl ze diezelfde orde en structuur volgens Reiss (2004:171) juist bevestigen. Volgens het onderzoek van Keuzenkamp et al. (2006:224) wijst opinieonderzoek uit dat vijftien procent van de Nederlanders homoseksualiteit als bestaanswijze accepteert. Minder algemene uitspraken worden echter vaker negatief beantwoord; negen procent van de ondervraagden keurt mannelijke homoseksualiteit af en elf procent is van mening dat homoseksuele mannen geen echte mannen zijn. Vooral dit laatste is interessant, omdat Gagné et al. (1997:479) stellen dat transgenders meer geaccepteerd worden door hun omgeving naarmate ze zich beter aanpassen aan de (in Nederland) gangbare gendernormen.

3.3 De Staat als Gendercriticus

De staat heeft de symbolische macht om namen en categorieën toe te kennen en vervolgens te beslissen wie er binnen en wie er buiten die categorie valt. Ze kan mensen aan de hand van hun gender, religie, etniciteit en in sommige gevallen zelfs geestesgesteldheid in een categorie indelen. Doordat de staat de materiële en symbolische bronnen heeft om categorieën en classificatiesystemen aan haar ambtenaren op te leggen, is zij een machtige identicator. Daar tegenover staat dat zij niet het monopoly op de categorisatie- en classificatiesystemen heeft; in het leven van alledag worden door de burgers evenzoveel categorieën en classificaties in het leven geroepen, terwijl diezelfde burgers de systemen van

de overheid in twijfel kunnen trekken (Brubaker & Cooper, 2000:16). Een simpel voorbeeld hiervan heeft een groot effect op transgenders: In Nederland is het voor transgenders pas toegestaan hun geslacht in hun papieren te laten veranderen op het moment dat ze geen kinderen meer kunnen baren of verwekken. Dit betekent dat, ondanks dat het transformatieproces al enige tijd in gang is, hun identificatiedocumenten hun oude sekse tonen, wat hen begrijpelijkerwijs in lastige en ongemakkelijke situaties kan brengen. Het is relevant om mijn onderzoek in Nederland te doen, omdat het openlijk uitdragen van gender dysfore gevoelens hier is toegestaan, maar de acceptatie van transgenders nog niet volledig is en de bureaucratie deze acceptatie vaak – per abuis – in de weg staat. Doordat de acceptatie van transgenders nog niet volledig is, worden ze vaak negatief gecategoriseerd als zijnde een abnormaliteit. Dit is interessant omdat ik onderzoek doe naar de wisselwerking tussen identificatie, externe categorisering en zelfdefiniëring.

Het op dit hoofdstuk volgende gedeelte bestaat uit een analyse van de data die ik tijdens mijn veldwerk in Nederland heb verzameld. Ik zal hierin de besproken identiteitstheorieën en –concepten aan mijn eigen bevindingen koppelen om zo de wisselwerking tussen externe categorisering, zelfdefiniëring en identificering aan te tonen.

Deel II

Empirie

Hoofdstuk IV

Beter een goede buur dan een verre vriend(in).

Lisa verzucht dat ze blij is eindelijk weer haar eigen plek te hebben. Na maanden van intimidatie en terreur door “opgeschoten buurjongeren” in de volkswijk waar ze in Amsterdam woonde en een twee weken durende logeerpartij bij haar moeder en stiefvader, is ze blij dat ze eindelijk weer zichzelf kan zijn. Gedurende het verblijf in haar ouderlijk huis probeert haar familie haar voortdurend op “mannelijk” gedrag te betrappen. En wanneer ze zich in hun ogen “verspreekt”, wijzen ze haar daar met een triomfantelijke blik in hun ogen maar al te graag op. Dit soort voorvallen stemt haar treurig, want het betekent dat Lisa’s moeder haar nog steeds niet in haar vrouwelijke hoedanigheid heeft geaccepteerd en als dat na vijf jaar nog niet is gebeurd, dan zal het waarschijnlijk nooit meer gebeuren. “Het slaat ook nergens op,” zegt ze “want er is niemand op deze wereld waarvan wie dan ook kan zeggen dat hij of zij enkel en alleen “mannelijke” of “vrouwelijke” interesses of manieren heeft. Zelfs de meest vrouwelijke *bio* die ik ken, laat wel eens een scheet of boer. Betekent dat dan dat zij geen volwaardig vrouw is? En nog belangrijker, betekent het feit dat ik voor deze transitie gekozen heb, dat ik volledig met mijn oude ik moet breken en al mijn gewoontes en interesses van vroeger achter me moet laten om door anderen geaccepteerd te worden?”

Externe categorisering draait om de toeschrijvingen die door de omgeving aan iemand worden toebedeeld (Barth, 1969:10). Deze toeschrijvingen worden echter beïnvloed door algemene ideeën over normen, waarden en gedragscodes die de maatschappij aan haar deelnemers oplegt. Dit betekent dat een maatschappij haar sociale hegemonie voortdurend in stand blijft houden; men weet wat er van hen verwacht wordt, omdat men dit voortdurend aan elkaar duidelijk maakt. De Westerse heteronormativiteit bepaalt voor ons dat een man zich mannelijk en heteroseksueel gedraagt. Van een vrouw wordt verwacht dat ze zich vrouwelijk en heteroseksueel gedraagt. Hoe iemand zichzelf identificeert en uit (zelfdefiniëring) heeft invloed op de manier waarop hij of zij door de omgeving wordt gecategoriseerd (externe categorisering). In dit eerste empirische hoofdstuk zal ik de ervaringen beschrijven die mijn informanten hebben gehad met betrekking tot het openbaren en uiten van hun afwijkende

genderidentiteit aan hun niet trans-omgeving. De externe categorisering door naasten en de manier waarop dit invloed heeft op de zelfdefiniëring van mijn informanten zullen centraal staan.

4.1 Van vent naar viezerik

“Toen ik het aan mijn ouders vertelde, zei mijn stiefvader: ‘Ga je dan ook in een netpanty achter het station staan om mannen op te pikken en jezelf te hoereren?’ Dat is de manier waarop er in mijn omgeving over transgenders wordt gedacht. Logisch, want de enige transgenders die mijn ouders kennen zijn inderdaad de prostituees die met harige benen in een veel te kort rokje mannen proberen te lokken.” Hoewel mijn informanten het erover eens zijn dat genderdysforie steeds meer uit de schaduwwereld der taboes treedt, is er volgens hen nog veel onwetendheid en dat leidt tot negatieve ervaringen. *Dragqueens*³ maken voor buitenstaanders een lachwekkende farce van wat voor mijn crossdressinformanten een zeer beladen levenswijze is. Zogenaamde *she males* (MTF-transgenders die ervoor hebben gekozen hun penis te behouden) in de porno-industrie geven een seksuele connotatie aan het woord transgender. Dit laatste is een goed voorbeeld van de problematische verhouding die de woorden seks, gender en sekse met elkaar hebben. Door het veelvuldig door elkaar gebruiken van de termen, lijken ze voor veel mensen onlosmakelijk met elkaar verbonden. Dit terwijl mijn informanten allemaal juist benadrukken dat hun genderdysfore gevoelens niet met seks, maar met hun (gender)identiteit te maken hebben. Vandaar de voorkeur van sommige van mijn informanten om hen *gender* in plaats van transseksueel te noemen. Seks speelt wel een rol in hun leven, maar is een subthema van hun transidentiteit.

Mijn crossdressinformanten houden hun genderdysfore gevoelens geheim voor hun werkgever, burens, vrienden en soms zelfs familie. Ze zijn bang gecategoriseerd te worden als perverselingen. De meeste mensen hebben immers een stereotype beeld van de crossdresser als iemand die opgewonden raakt van het dragen van vrouwenkleden, of zoals crossdresser Jorien het stelt: “Niemand wil met een sneue man die waarschijnlijk aan de slipjes van zijn vrouw snuffelt, omgaan.” Deze uitspraak laat zien dat genderdysforie door veel mensen wordt geassocieerd met seksuele opwinding en vervolgens wordt gecategoriseerd als zijnde pervers. Uit de verhalen van zowel *genders* als crossdressers komt naar voren dat mensen zich zo sterk aan de heersende genderhegemonie en daartoe behorende heteronormativiteit vastklampen, dat alles waarvan men vindt dat het niet met diezelfde hegemonie strookt, wordt weggezet als

“pervers”. Dit komt overeen met de ideeën die Gagné et al. (1997:479) hebben. Zij stellen dat mensen die zich niet volgens de voorgeschreven regels die bij hun gender horen de structurele sociale orde in gevaar brengen. Om deze orde te beschermen, is het voor veel mensen logisch om transgenders als pervers te bestempelen. Perverse mensen zijn immers niet “normaal” en kunnen buiten de maatschappij worden geplaatst. En mensen die buiten de maatschappij staan, hebben weinig tot geen invloed op de maatschappij, waardoor ze geen wezenlijk gevaar kunnen vormen.

4.2 Van vent naar verleidelijk

Eén van de T&T-bijeenkomsten die ik heb bijgewoond vond plaats in een openbaar toegankelijk café. Dit is bijzonder interessant, omdat ik op deze manier de interactie tussen de – voornamelijk aanwezige – crossdressers en niet-transbezoekers van het café kon gadeslaan. Één van de crossdressers viel me meteen op; een boomlange blondine met een kort en nauwsluitend zwart jurkje van satijn en daaronder een netpanty. De voeten in gigantisch hoge naaldhakken gehuld en haar lippen felrood gestift. Een uiterlijk dat door de meesten omschreven zou worden als sexy en door een enkeling als ordinair. Een man die enkele minuten daarvoor nog een lafhartige versierpoging op me had losgelaten - maar zich snel uit de voeten maakte nadat ik hem zei dat ik een eenentwintigjarige studente was - heeft een arm om haar middel geslagen. Zijn kruin reikt tot aan haar borstkas. Nadat de man zich achter de gokautomaat heeft geïnstalleerd knoop ik een praatje met de blondine aan. Ze vertelt me dat de man in kwestie altijd eerst de “normale” vrouwen in het café probeert te versieren, maar dat hij – wanneer hij geen succes heeft - uiteindelijk toch altijd met zijn arm om haar middel eindigt. Dat ervaart ze niet als beledigend, in tegendeel; ondanks dat hij het liefst een biologische vrouw mee naar huis zou nemen, kiest hij uit de minstens dertig aanwezige crossdressers haar. Dat betekent in ieder geval dat ze van de crossdressers de mooiste vrouw is en dat is bevestiging genoeg voor haar. Deze crossdresser zet haar lichaam in als instrument van performance (Nagel, 2003). Ze voldoet aan het stereotype beeld van de vrouw als sexy en krijgt op die manier bevestiging van de mannen om haar heen, waardoor ze zich des te meer vrouw voelt.

Niet alleen deze crossdresser zet haar seksualiteit in om zich als vrouw gevalideerd te voelen. Het merendeel van de *genders* gaf aan dat ze de meeste bevestiging halen uit de situaties waarin mannen hen goedkeurend nakijken of – fluiten. Dit gevoel van bevestiging

komt voort uit hun gedachte dat de meeste mannen niet snel avances zullen maken op iemand die die ze als transgender categoriseren. Dit betekent volgens mijn informanten dat wanneer er met hen geflirt wordt, mannen niet doorhebben dat ze geen biologische vrouw zijn.

Wanneer mannen zich niet bewust zijn van de transidentiteit van mijn informanten, voelen ze zich pas echt vrouw. De *genders* die hun bevestiging niet uit de waardering van mannen halen (omdat ze bijvoorbeeld lesbisch zijn), geven aan dat het voor hen een grote rol speelt of niet-transmensen in het algemeen hen herkennen als zijnde *genders*. Zij voelen zich het meest geaccepteerd wanneer ze op een willekeurige plek zijn, in een willekeurige straat lopen en door niemand – man óf vrouw - als transgender worden gecategoriseerd.

4.3 Van vent naar mens

De situaties waarin mijn informanten zich niet geaccepteerd voelen, zijn op één hand te tellen; dit is voornamelijk wanneer ze moeten solliciteren of in hun eentje groepjes mensen (vaak jongeren) moeten trotseren. Het maakt volgens iedereen alle verschil of je lekker in je vel zit en dat uitstraalt, of dat je bang bent en dat uitstraalt. Janneke vertelt dat ze één keer een vervelende ervaring heeft gehad: Op het station moest ze om bij haar plaats van bestemming te komen een groepje jongens trotseren. Ze zag hen al vanuit de verte en voelde zich geïntimideerd, maar besloot toch door te lopen. Op het moment dat de jongeren haar in het vizier kregen en beseften dat ze een *gender* was, liepen ze op haar af en begonnen ze aan haar haren en kleding te trekken. Uiteindelijk heeft ze de jongens met geweld van zich af geslagen (“Ik zie er misschien wel uit als een vrouw, maar ik kan nog steeds als een vent slaan.”). Dit was het moment waarop Janneke besloot nooit meer bang te zijn, omdat zoiets alleen maar kan uitmonden in een *self fulfilling prophecy*. Wat haar betreft werkt deze insteek, ze heeft nooit meer problemen gehad, enkel positieve reacties.

Ondanks dat het merendeel van mijn informanten weleens een vervelende ervaring heeft gehad, laten ze zich niet klein krijgen. Brigitte: “Soms staan ze voor mijn deur te wachten tot ik naar buiten kom. Ik kan ze vanuit mijn raam zien staan, ik weet niet of ze dat weten. Misschien doen ze het er juist wel om. Ik zou ervoor kunnen kiezen om door de achterdeur naar buiten te glippen, maar als ik ze zie staan, word ik juist heel recalcitrant. Dan zoek ik in mijn kast mijn hoogste paar hakken en meest *over the top* handtasje en loop ik bevallig wiegend langs hen. Laat ze maar roepen, want ik laat me niet klein krijgen. Ik zal nooit of te nimmer zielig en alleen thuis wegwijnen.” De *genders* voelen zich het vaakst

onheus bejegend door ouderen en groepen (allochtone) mannen/jongens op straat. Ze denken dat dit komt doordat er bij hen het meeste onwetendheid is over transgenderisme. Ze pleiten dan ook allemaal voor meer bekendheid en openheid, iets dat door samenwerking tussen transgenders en niet-transgenders moet worden bewerkstelligd. Hoewel ouderen niet zo snel directe opmerkingen zullen maken, wordt er door hen veel gestaard en onderling gefluisterd. Mijn informanten gaven aan dat groepen jongeren vaak dingen in de trant van “homo” en “viezerik” roepen en voelen zich om die reden negatief door hen gecategoriseerd als zijnde een abnormaliteit.

Hoewel de naaste familie van mijn crossdressinformanten in de meeste gevallen op de hoogte is van hun genderdysfore gevoelens, houdt het grootste gedeelte van hen dit geheim voor hun woon- en werkomgeving. Redenen hiervoor zijn angst voor uitsluiting, ontslag, vooroordelen, geroddel en pesterijen. De groep crossdressinformanten gaf aan dat het voor hen de grootste vorm van acceptatie is wanneer mensen hen niet meer als abnormaal, maar “gewoon” als een mens, “een mens met wat extra’s”⁸ zouden beschouwen. De categorische identificatiewijze speelt in het leven van zowel crossdressers als transgenders een grote rol. Het is voor de *genders* voor de gevoelens van acceptatie het belangrijkste om als lid van de groep “vrouwen” te worden geïdentificeerd. Janneke was ten tijde van ons interview druk bezig met solliciteren en merkte op dat wanneer een bedrijf uit twee vrouwen kan kiezen waarvan er aan één “toch iets gek is”, ze begrijpt dat er voor de biologische vrouw wordt gekozen. Dit neemt niet weg dat dit soort ervaringen pijnlijk voor haar zijn, maar ze voegt er monter aan toe dat de leidinggevende zich waarschijnlijk bedreigd voelde door een vrouw met zo’n grote ambities als de hare; ze is van plan de eerste transvrouw in de raad van bestuur van een multinational te worden. Voor de crossdressers is het voor de gevoelens van acceptatie het belangrijkste om als lid van de groep “mensen” te worden geïdentificeerd. Hoewel ze het liefst gecategoriseerd worden als zijnde vrouw of mens, ervaren mijn informanten het over het algemeen niet als negatief wanneer mens hen categoriseren als lid van de groep transgenders. Zelf zien ze transgender zijn niet per se als iets negatiefs. Het wordt pas negatief wanneer de mensen die deze categorisering bezigen er een negatieve connotatie aan verbinden.

Deel II

Empirie

Hoofdstuk V

De transdimensie

Buurtcentrum de Boog is gesitueerd in een natuurrijke buitenwijk van Nieuwegein. Binnen is het behoorlijk donker, her en der zitten mensen aan tafeltjes. De meesten drinken koffie of frisdrank. Het lijkt hier in de verste verte niet op hoe ik het me had voorgesteld; geen extravagant opgemaakte *dragqueens*⁴ en al helemaal geen hysterische playbackacts. Ik besluit naast de vrouw met het geldkistje te gaan zitten, omdat iedereen zich bij haar moet melden. Zij zegt dat deze T&T-avond in de Boog één van de weinige ontsnappingsmogelijkheden is die ze heeft. Niemand in haar omgeving weet van haar gevoelens en dat wil ze graag zo houden, want ze wil niet dat haar kinderen gepest worden omdat hun papa rare gewoontes heeft. Na verloop van tijd komt er een vrouw naast me zitten. Ze stelt zich voor als Janneke, heeft golvend blond haar en continu een lach op haar gezicht. Janneke vertelt geanimeerd dat ze één van de weinige *genders* is die haar transitie al jaren geleden heeft voltooid, maar nog steeds naar dit soort bijeenkomsten komt. De reden hiervoor is volgens haar enerzijds dat veel *genders* die klaar zijn met hun transitie het idee hebben dat ze niets meer te zoeken hebben bij andere transgenders. Zij zijn nu vrouw en willen verder met hun leven zonder voortdurend aan hun transverleden te worden herinnerd. Anderzijds heeft ze ook het gevoel dat de gelaten sfeer in het buurtcentrum veel *genders* afschrikt. De meeste *genders* die Janneke kent, schamen zich niet voor hun transidentiteit en vinden het vreselijk om als een abnormaliteit in een afgelegen buurtcentrum weggestopt te zitten. De T&T-avond zoals ik die mee maak is volgens haar meer een crossdress- dan een *genderding*, omdat veel crossdressers het prettig vinden hun transidentiteit voor hun naaste omgeving verborgen te houden en zo'n avond daar de uitgelezen plek voor is.

Sociale identiteit is wanneer mensen het beseft hebben dat ze bij een groep horen waarvan de leden bepaalde overeenkomende eigenschappen hebben en van zichzelf en elkaar weten (of vinden) dat ze bij *de ingroup* horen. De sociale categorie waartoe iemand behoort, voorziet in mensen hun behoefte te definiëren wie ze zijn doordat ze de eigenschappen van die categorie aan zichzelf toe kunnen schrijven. Met behulp van een sociaal

vergelijkingsproces wordt tegelijkertijd besloten wie er niet bij de groep horen en zodoende de *outgroup* vormen. (Buikema & van der Tuin, 2007:10). In dit hoofdstuk beschrijf ik de *transscene*, hoe hier door transgenders in Nederland vorm aan wordt gegeven en hoe deze *scene* invloed heeft op de externe categorisering en zelfdefiniëring van transgenders.

5.1 De transgendergemeenschap

“Ik spreek heel vaak transgenders die zeggen: “Een vereniging voor transgenders, nou daar sluit ik me mooi niet bij aan. Ik ben zoouou ontzettend uniek, er is geen vereniging die mij kan vertegenwoordigen, hoor.” Aldus Alixandra, een crossdresser die actief is binnen TNN, een stichting die lobbyt voor de emancipatie van transgenders. Er zijn verenigingen zoals de Transgender Vereniging Nederland en de stichting TNN, en hoewel er genoeg bijeenkomsten en transgerelateerde activiteiten zijn, is de *transscene* volgens zowel de *genders* als de crossdressers in de verste verte niet te vergelijken met de *gayscene*. Dit laatste tot spijt van Cynthia en Alixandra, die juist denken dat transgenders er veel meer aan zouden hebben wanneer ze net als de holebi-beweging één sterk front zouden vormen in plaats van continu hun individualiteit te willen benadrukken. Hoewel het verenigen van transgenders enerzijds voor veiligheid kan zorgen, brengt het ook enkele problemen met zich mee. Transgenders onder elkaar dragen bij aan een sociale identiteit door transgenders bij een *ingroup* te laten horen, maar deze *ingroup* vormt tegelijkertijd een *outgroup* (Buikema & van der Tuin, 2007:10) van de overkoepelende maatschappij die de afwijkende genderidentiteit van transgenders benadrukt. Dit is één van de redenen dat veel *genders* na het voltooien van hun transitie niet meer actief zijn binnen de transwereld. Ze hebben net als Brigitte het gevoel dat ze zich niet verder kunnen ontwikkelen als *mens* als ze zich voortdurend met andere transgenders omringen. Wanneer ze zich met andere transgenders omringen, wordt hun transidentiteit voor en door de buitenwereld immers continu benadrukt, terwijl het voor *genders* juist belangrijk is om niet voortdurend als “trans” te worden gecategoriseerd. Crossdressers geven daarentegen aan wel baat te hebben bij het optrekken met gelijkgestemden. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat er voor hen weinig andere mogelijkheden zijn om uiting te geven aan hun transidentiteit, buiten de situaties waarin ze onder gelijkvoelenden zijn.

Gedurende mijn veldwerkperiode kwam de tweedeling tussen *genders* en crossdressers vaak ter sprake. Janneke is één van de weinige *genders* die ik op een T&T

avond ben tegengekomen. Zij vindt dat ze een voorbeeldfunctie heeft voor zowel *genders* als crossdressers (ze is ooit als crossdresser begonnen en besepte pas na jaren dat ze volledig als vrouw door het leven wilde gaan) en wil hen graag op weg helpen. Ze is samen met het merendeel van zowel de *genders* als de crossdressers zeer stellig in haar overtuiging dat de mensen die op T&T avonden komen te veel in hun schulp zitten en meer naar buiten zouden moeten treden. Al mijn informanten geloven dat mensen in 'de buitenwereld' meer geconfronteerd zouden moeten worden met transgenders om op die manier meer begrip te genereren, maar ze denken tegelijkertijd ook dat de meeste transgenders een te negatief beeld hebben van de reacties die ze zouden kunnen krijgen: “Als je eruit ziet als een geslagen hond met een jurk aan, dan kun je er donder opzeggen dat mensen je niet voor vol aanzien en dus ook niet met de waardigheid waarvan je zelf vindt dat je die verdient, behandelen. Als je echt geaccepteerd wilt worden als crossdresser of *gender*, dan moet je er op uitgaan en uitstralen dat je helemaal tevreden met jezelf bent, dan gaan anderen dat vanzelf ook zo zien.” Deze uitspraak is een klinkend voorbeeld van de manier waarop zelfdefiniëring externe categorisering beïnvloedt; Janneke stelt dat wanneer de bezoekers van T&T avonden zichzelf op positievere manieren zouden bezien en op positievere manieren naar de buitenwereld zouden profileren (zelfdefiniëring), de buitenwereld op hun beurt positiever op hen zou reageren (externe categorisering). Veel van mijn informanten waren het erover eens dat crossdressers en *genders* in plaats van zichzelf in een buurthuis te verbergen, erop uit moeten gaan en moeten laten zien dat de negatieve manieren waarop niet-transmensen hen categoriseren, op vooroordelen zijn gestoeld. De T&T avonden in Amsterdam illustreren deze bewering op een mooie manier; de bezoekers zijn een mengeling van transgenders en niet-trans publiek en er is interactie tussen beide groepen. De nadruk ligt niet op het wel of niet transzijn van de bezoekers, maar op het hebben van een gezellige avond, waardoor er geen sprake is van een *in-* of *outgroup*. Doordat er geen *outgroup* is, wordt er ook niet negatief gecategoriseerd – althans niet op basis van het transzijn. Deze sfeer draagt bij aan een positieve zelfdefiniëring van crossdressers en *genders*. Ze ondervinden immers aan den lijve dat het mogelijk is om uiting te geven aan hun transzijn en niet negatief gecategoriseerd te worden.

5.2 Transetiquette

Op mijn vraag wat de *do's and don'ts* binnen de transgendergemeenschap zijn, werd in eerste instantie door al mijn informanten heel politiek correct gereageerd met antwoorden in de trant van “iedereen moet doen waar hij of zij zich prettig bij voelt, ik heb geen oordeel over anderen.” Ik kan niet zeggen dat deze antwoorden me hebben verbaasd, want maar weinig mensen weten van zichzelf dat ze voortdurend bezig zijn om over andere mensen te oordelen, extern te categoriseren. Een zeer natuurlijk proces dat ervoor zorgt dat iemand zijn of haar sociale identiteit kan duiden. Sociale identiteit is wanneer mensen het beseft hebben dat ze bij een groep horen waarvan de leden bepaalde overeenkomende eigenschappen hebben en van zichzelf en elkaar weten (of vinden) dat ze bij de *ingroup* horen. Met behulp van een sociaal vergelijkingsproces wordt tegelijkertijd besloten wie er niet bij de groep horen en zodoende *outgroup* zijn (Buikema & van der Tuin, 2007:10). Men zou misschien verwachten dat het zijn van een transgender zo'n grote bindingsfactor is dat er binnen de transgendergemeenschap geen verdeeldheid bestaat, maar die is er wel degelijk. Door bepaalde gedragingen, houdingen, emoties en taalgebruik te bestempelen als zijnde 'natuurlijk' gendergedrag, wordt ervoor gezorgd dat de leden van een sociale groep zich schikken in stereotype, heteroseksuele genderidentiteiten en deze blijven reproduceren (Cerulo, 1997:388). Deze ideeën over 'natuurlijk' gendergedrag ziet men ook in de transgendergemeenschap terug. Tijdens het bijwonen van verschillende T&T-avonden ondervond ik dankzij participerende observatie aan den lijve dat crossdressers en *genders* onderling ook ongeschreven regels hebben met betrekking tot het uiten van vrouwelijkheid. Hoewel de *genders* en crossdressers in de zaal die er volgens mijn tafelenoten het beste uitzagen niet per se degenen waren die lichamelijk gezien de meest vrouwelijke kenmerken hadden, waren het wel degenen die de meest flatteuze kleding en make-up droegen. Dit is tekenend voor onze samenleving; de vrouwen die objectief gezien de beste *features* hebben, worden niet per se gecategoriseerd als zijnde de mooiste vrouwen. De vrouwen die hun goede *features* het best kunnen benadrukken met behulp van bijvoorbeeld make-up en accessoires worden gecategoriseerd als zijnde de mooiste vrouwen.

Na enig aandringen geeft Lisa toe dat ze niet graag optrekt met *genders* die niet voldoen aan haar minimumeisen met betrekking tot vrouwelijkheid: “Het is kiezen of delen. Ik vind het niet kunnen als mannen een jurk aantrekken en dan net doen alsof ze volledig vrouw zijn. Als je je echt vrouw voelt, dan gebruik je bij wijze van spreken niet meer je Gillette Mach III, maar koop je een roze Venus-scheermesje. Ik vind het heerlijk om al die

vrouwenspulletjes te hebben in mijn vrouwelijk ingerichte huis.” Lisa zet in dit geval niet haar lichaam, maar wel haar bezit in als een *tool* om haar vrouwelijkheid tot uiting te brengen (Nagel, 2003). Een andere motivatie voor het vermijden van transgenders die in hun uiterlijk geen duidelijke keuze tussen de genders hebben kunnen maken is dat het er volgens Lisa gewoonweg niet uitziet: “Als ik mijn best heb gedaan om er helemaal tiptop in orde uit te zien, dan wil ik niet naar beneden worden gehaald door een boomlange kerel met lippenstift op en bossen haar onder zijn oksels.” Er zijn *genders* die vinden dat je óf man óf vrouw bent en dat mannen met baarden die een jurk aantrekken hen te schande maken. Zelfs vanuit het VU voelen sommigen zich gepusht om een keuze te maken tussen óf man óf vrouw. Lana heeft ervoor gekozen niet het traject van de VU in te gaan, maar zich door een vrijgevestigde genderpsychologe te laten begeleiden. Ze wilde namelijk niet de definitieve geslachtsveranderende operatie ondergaan en had toentertijd het gevoel dat men daar vanuit het VU wel op aan probeerde te sturen.

De Nederlandse context beïnvloedt de ongeschreven regels die transseksuelen onder elkaar hebben doordat er onderling verwacht wordt dat men zich aanpast aan wat in Nederland als 'normaal' wordt beschouwd. Sommige informanten kijken neer op MTF-transseksuelen die het idee hadden dat ze geen make-up hoefden te dragen, wat vergelijkbaar is met de ongeschreven regels die biologische vrouwen elkaar opleggen. Dit zou onbewust samen kunnen hangen met de stereotyperingen die in de gehele westerse wereld gelden; vrouwen zonder make-up zijn mannelijk. Niet alleen duidelijke uiterlijke kenmerken van mannelijkheid wanneer je voor een vrouw wilt doorgaan, zijn *not done*, ook het dragen van te sexy kleding wordt door de meeste van mijn informanten niet gewaardeerd. Vooral niet als deze kleding door zwaarlijvige vrouwen op leeftijd wordt gedragen. Sommige informanten hebben het idee dat transgenders die nog niet zo lang met hun transitie bezig zijn teveel hun best doen om op sekssymbolen zoals bijvoorbeeld Britney Spears te lijken. Dit komt waarschijnlijk omdat sekssymbolen in de ogen van deze nieuwelingen de ultieme belichaming van vrouwelijkheid zijn. Hoe meer zij op deze gevestigde boegbeelden van vrouwelijkheid gaan lijken, hoe vrouwelijker ze in hun eigen ogen worden. Ik zou nooit mijn behulpzame informant af willen vallen, maar in principe zijn de uitspraken van Lisa (en andere informanten) vergelijkbaar met het mannelijke gedrag waarop zij zelf door haar familie wordt afgerekend. Lisa categoriseert anderen ook op een negatieve manier, omdat zij niet volledig voldoen aan haar beeld van vrouwelijkheid. Dit is een illustratie van de manier waarop de hegemonische ideeën over mannelijkheid en vrouwelijkheid het menselijk gedrag in ernstige

mate beperken. Door bepaalde gedragingen, houdingen, emoties en taalgebruik te bestempelen als zijnde 'natuurlijk' gendergedrag, wordt ervoor gezorgd dat de leden van de transgendergemeenschap zich schikken in stereotype, heteroseksuele genderidentiteiten en deze door middel van *performance* ook blijven reproduceren (Cerulo, 1997:388; Butler, 1988:521); *genders* en crossdressers verwachten onderling van elkaar dat men zich zo goed als mogelijk is, aanpast aan de heersende ideeën over vrouwelijkheid.

5.3 Transdinnen

“Als je met paardenliefhebbers samen bent, dan gaat het over paarden. Als je met transgenders samen bent, dan gaat het over aan transgendergerelateerde onderwerpen. Ik heb niet altijd zin om te praten over wie welke operatie wanneer heeft en hoeveel pijn dat wel niet heeft gedaan of zal gaan doen. Als ik samen ben met vriendinnen, dan wil ik gewoon lekker over acrylnagels en dat soort zaken kletsen. Transgenders zijn altijd zo zwaar op de hand en dan denk ik: ‘Vergeet gewoon eens even dat je trans bent en lach wat vaker!’” aldus Lana. Hoewel de meeste van mijn informanten actief zijn binnen de transgendergemeenschap, is de reden hiervoor vaak dat ze vinden dat ze een voorbeeldfunctie hebben voor mensen die hun transitie pas net zijn gestart. Zowel Alixandra en Hannah als Cynthia zijn actief binnen organisaties die de belangen van transgenders behartigen. Hun vriendennetwerk bestaat echter niet voor het grootste deel uit transgenders. De transvriendinnen die ze hebben, zijn volgens hen eerder hun vriendin ondanks dan dankzij hun transidentiteit. Ze benadrukken dat deze vriendschappen zijn gebaseerd op overeenkomende interesses en karaktereigenschappen, niet op het transzijn. Mijn FTM-informant heeft bewust besloten slechts enkele transjongeren tot zijn vriendenkring toe te laten, omdat hij het transzijn op zich niet als een legitieme reden voor vriendschap ziet. Zijn grootste punt van kritiek op groepen transgenders is dat er tussen hen een voortdurende strijd heerst over aan transidentiteit gelinkte onderwerpen: Wie is er als beste gelukt, wie heeft er als eerste zijn operaties, wie heeft de meeste operaties, bij wie hebben de hormonen het meeste effect et cetera. Ook andere informanten gaven aan dat het voortdurend terug komen van vooral “operatiepraat” een reden is waarom ze transgenders veelal mijden. Al mijn *gender*informanten hebben zowel vrienden en vriendinnen buiten de transwereld als binnen de transwereld. Ze benadrukken dat deze vriendschappen zijn gebaseerd op overeenkomende interesses en karaktereigenschappen, niet op hun transidentiteit. Dit komt doordat het voortdurend de nadruk leggen op de transidentiteit

benadrukt dat ze “anders” zijn, terwijl ze dit juist proberen te voorkomen. Het mijden van andere transgenders is vergelijkbaar met het zich terugtrekken uit de transwereld nadat iemand zijn of haar transitie heeft voltooid, om niet voortdurend herinnerd te worden aan het transzijn. Een andere reden voor het niet snel aangaan van vriendschappen met andere *genders* wordt door Alixandra verklaard met het feit dat *genders* vaak erg op zichzelf gerichte, egocentrische mensen zijn. Dit zou kunnen komen doordat gedurende de hele transitie de focus voortdurend op de transgender en zijn of haar gevoelens wordt gelegd, waardoor het na een tijdje moeilijk voor hen wordt om zich ook weer op anderen te richten. Het zou ook zo kunnen zijn dat transgenders vaak vrienden en familie verliezen wanneer ze de transitie in gang zetten, waardoor ze eenzamer worden en veelal op zichzelf aangewezen zijn.

De crossdressers die ik heb geïnterviewd verschilden van de *genders* in het opzicht dat ze aangaven wel vriendinnen binnen de *scene* te hebben, maar dat dit bij de meesten van hen geen mensen zijn die regelmatig (vaak zelfs nooit) over de vloer komen. Deze vriendschappen beperken zich – in tegenstelling tot bij de *genders* - over het algemeen juist tot transgendergerelateerde bijeenkomsten en het samen winkelen terwijl ze hun vrouwenkleding aan hebben. Een reden hiervoor is dat de meeste crossdressers hun identiteit geheim houden voor hun omgeving en bang zijn betrapt te worden wanneer ze samen met andere crossdressers worden gezien. Sommigen van hen willen echter ook niet dat hun transidentiteit teveel doorsijpelt in hun ‘gewone leven’. De echtgenote van Jorien heeft haar crossdressidentiteit geaccepteerd, maar het in actie zien van Jorien met haar crossdressvriendinnen zou wel eens te confronterend kunnen zijn. Waar *genders* niet willen dat hun transidentiteit teveel benadrukt wordt, omdat ze niet voortdurend de nadruk willen leggen op wat aan hen als afwijkend wordt beschouwd, willen crossdressers dus voornamelijk niet teveel de nadruk op hun transidentiteit leggen om hun familie te sparen. Het is voor *genders* belangrijk om zoveel mogelijk de nadruk te leggen op dingen die niet met het transzijn te maken hebben, omdat zij voortdurend op basis van deze transidentiteit worden gecategoriseerd. Deze categorisering op basis van het transzijn heeft in sommige situaties een negatieve invloed op de zelfdefiniëring van *genders*, omdat het benadrukt dat ze “anders” zijn. Crossdressers kunnen *switchen* tussen hun transidentiteit en hun niet-transidentiteit, waardoor de noodzaak om dingen die niets met hun transzijn van doen hebben te benadrukken, minder groot is. De situaties waarin crossdressers hun transidentiteit

benadrukken, worden voor het grootste gedeelte door henzelf geënceneerd en als positief beleefd. Om deze reden hebben die situaties een positieve invloed op hun zelfdefiniëring.

Deel II

Empirie

Hoofdstuk VI

(Met één been)

Uit de kast

“Op mijn werk ben ik degelijk. Nieuwslezers horen degelijk te zijn en ik ben van huis uit ook gewoon degelijk. Als Alixandra schijn ik echter ontzettend extravert te zijn. Ik ben een ontzettende kletskaus, heb overal een mening over en ben niet bang om op te vallen. Ik merk dat zelf niet op, maar anderen wel. Veel mensen vinden me als vrouw gezelliger. Lana vindt me maar een saaie man.” Vanaf de bank laat Lana een instemmende lach horen. Dit illustere koppel bestaat uit een zelfverklaarde “huis-tuin-en-keuken-travo” en een *gender* die ervoor heeft gekozen de definitieve sekseveranderende operatie niet te ondergaan. Ze zijn op hun vervaarlijke hakken boomlang en hebben maling aan alles en iedereen. Als Lana niet had besloten haar transitie in gang te zetten, zou ze Alixandra nooit hebben ontmoet en nog steeds een “gefrustreerd en hanig mannetje” zijn. Deze anekdote is tekenend voor veel van de gesprekken die ik met mijn informanten heb gevoerd. Hoewel de transitie of hun crossdressbelevissen niet zonder slag of stoot gaan, staan ze stuk voor stuk nog steeds volledig achter hun keuze. De keuze om zichzelf te worden, zoals Lana het noemt. In dit hoofdstuk behandel ik de manier waarop transgenders in Nederland zichzelf definiëren, categoriseren en uiten. Ik zal dit doen door eerst verschillende *coming out*-scenario’s te schetsen en te vervolgen met de daaruit voortvloeiende ervaringen.

6.1 *Coming out*

Alle door mij geïnterviewde MTF-*genders* en crossdressers zijn pas op latere leeftijd uit de kast gekomen. Ze wisten allemaal – één uitzondering daargelaten – al op jonge leeftijd dat er iets aan hen was dat volledig afweek van hun leeftijdsgenootjes. In eerste instantie gingen ze ervan uit dat ze homoseksueel waren, maar omdat sommigen van hen toen en nu op vrouwen vallen, begrepen ze al snel dat er iets anders aan de hand moest zijn. Toen mijn

informanten opgroeiden, was er zeer weinig informatie over gender dysforie beschikbaar. In de meeste gevallen waren de gender dysfore gevoelens van mijn informanten een taboe. Dit is in veel gevallen de reden dat ze pas op latere leeftijd uit de kast zijn gekomen. De reacties van de omgeving van mijn informanten zijn verschillend. Er valt allereerst een tweedeling tussen de *genders* en crossdressers te maken en bij vooral de *genders* onderling zijn ook grote verschillen te bespeuren.

Hoewel alle crossdressers die ik heb geïnterviewd in eerste instantie bang waren dat hun familie en vrienden het nieuws niet goed op zouden vatten, is dit voor hen allemaal alleszins meegevallen. Waar Alixandra het nieuws op subtiele wijze stukje bij beetje heeft proberen te brengen door hier en daar hints in de vorm van bijvoorbeeld een jurk of panty te laten slingeren - een methode niet erg effectief was; Alixandra's moeder dacht dat ze een vriendin had en stond toch even te kijken toen bleek dat die vriendin Alixandra zelf was – heeft Jorien het met bibberende knieën maar gewoon ronduit in het gezicht van haar echtgenote gezegd. De reacties waren over het algemeen positief. Hoewel mensen het niet altijd begrijpen (“dat komt goed uit, want ik begrijp het zelf ook niet” aldus Alixandra) doen ze over het algemeen hun uiterste best om er begrip voor te hebben. Feit is echter dat Alixandra haar crossdressidentiteit geheim houdt voor haar collega's, terwijl ze zo nu en dan zelfs overweegt om een transitie naar vrouw in gang te zetten. De voornaamste reden om dit niet te doen, is dat ze bang is ontslagen te worden. Toch kan ze niet volledig bevestigend antwoorden op de vraag of ze de overstap zou wagen wanneer ze ervan verzekerd zou zijn haar baan te behouden. Het man-zijn biedt haar naar eigen zeggen toch ook een stukje veiligheid. Alixandra kiest er dus voor om in de relationele kring van haar werk als man te blijven worden gecategoriseerd, zodat ze niet het gevaar loopt tot de *outgroup* te gaan behoren. Hoe anderen haar – eventueel zouden kunnen gaan - categoriseren heeft in dit geval effect op een zeer ingrijpende beslissing. Het grootste probleem dat door sommigen van mijn informanten wordt ervaren is dat wanneer ze mensen in hun omgeving van hun gevoelens hebben verteld, ze het idee hebben dat het crossdressen op zich wordt geaccepteerd, maar dat er niet echt ruimte geboden wordt om iemand ook daadwerkelijk in vrouwenkleding te aanschouwen. Dit komt misschien doordat de omgeving van de crossdressers hen altijd in hun mannelijke gedaante ziet en heeft gezien, waardoor zij misschien het idee hebben dat de noodzaak van het omkleden niet zo groot is als deze in werkelijkheid door de informanten wordt ervaren. Op deze manier hebben mijn informanten helaas wel het gevoel dat hun crossdressen slechts wordt getolereerd en niet geaccepteerd. Er zijn echter ook genoeg

crossdressinformanten wiens familie hen wel in hun vrouwelijke vorm aanschouwt en die daar ook geen zichtbare problemen mee hebben.

Bij mijn *gender*informanten was het voor bijna iedereen in hun omgeving een schok toen ze vertelden dat ze de transitie naar vrouw in gang wilden zetten. Hoewel sommige mensen reageerden met “ik wist altijd al dat je anders was”, had niemand in de omgeving van de *genders* verwacht dat dit hetgeen was waar ze al zo lang mee worstelden. Nadat men van de eerste schok bekomen was, volgde er voor eenieder van hen één van de twee hierop volgende scenario's: Enerzijds zijn er de informanten met een begripvolle naaste omgeving. Zowel de echtgenotes van Janneke als Cynthia zijn ten tijde van hun transitie bij hen gebleven en ook nu zijn ze nog getrouwd. Anderzijds zijn er ook informanten wiens omgeving geen vrede kan hebben met hun transitie. Brigitte's familie stelde haar voor de keus om óf als man óf niet naar de begrafenis van haar vader te komen. Jacqueline heeft geen contact met haar zoons of kleinkinderen omdat zij haar keuze voor de sekseveranderende operatie niet konden accepteren. Hoewel dit soort ervaringen mijn informanten vanzelfsprekend veel pijn doet, hebben zij toch allemaal het idee dat dit de enige mogelijkheid voor hen is geweest. Als Lana haar transitie niet in gang had gezet, was ze er naar eigen zeggen niet meer geweest, omdat ze dan een eind aan haar leven had gemaakt.

6.2 Being out

De *coming out* voelde zoals gezegd als een bevrijding voor mijn informanten. Nadat de transitie van mijn *gender*-informanten in gang werd gezet was het voor hen echter zaak om een nieuwe identiteit te construeren. Hun identiteit verschoof van man, zoon en soms vader en broer naar vrouw, dochter en in sommige gevallen moeder en zus. Ook hun seksuele voorkeur verschoof in veel gevallen van het algemeen geaccepteerde hetero naar het minder geaccepteerde lesbische. Bij zelfdefiniëring gaat het volgens Barth (1969:10) om de categorieën van toeschrijving en identificatie die door de actoren zélf worden gebezigd, maar deze categorieën worden voortdurend door anderen beïnvloed. Alle geïnterviewde *genders* gaven aan dat ze sinds hun transitie een stuk gelukkiger zijn. Op het moment dat deze informanten besloten hun transitie in gang te zetten, kozen ze naar eigen zeggen voor zichzelf. Voor sommigen van hen zoals Janneke betekent dit dat het contact met hun familie beter dan

ooit verloopt. Voor anderen zoals Jacqueline heeft het verstrekkende gevolgen gehad in de zin dat ze bijvoorbeeld geen contact met hun familie of vroegere vrienden meer hebben. Toch hebben ze geen van allen spijt van hun beslissing. Voor mijn crossdressinformanten scheelt het per persoon; degenen die aangaven genoeg te hebben aan het zichzelf af en toe in vrouwenkleding hullen, omschrijven zichzelf als gelukkig. Crossdresser Dora vertelde echter dat ze achteraf gezien graag de transitie in gang had willen zetten, maar zich met haar tweeënzeventig jaar inmiddels te oud vindt voor zo'n ingrijpende ervaring.

Slechts twee van de *genders* omschrijven zichzelf als niet uitgesproken vrouwelijk. De overige vier zijn daarentegen dol op dingen die in de westerse wereld als typisch vrouwelijk worden beschouwd. Ze categoriseren zichzelf als vrouwelijk en zaten ten tijde van het interview stuk voor stuk netjes in de make-up met outfits aan waaraan men af kon zien dat er heel wat zorg en tijd aan was besteed. Toen ik aan Brigitte vroeg of ze binnenshuis altijd hakken droeg, gaf ze blozend toe dat ze deze schoenen vooral had uitgekozen om indruk op mij te maken. Dit is opvallend omdat mijn *gender*informanten sterk de gedachte relativeerden dat anderen geen invloed hebben op de wijze waarop ze zich uiten. Lana stelde: "Je kunt je altijd wel druk maken om wat anderen denken, maar dan heb je geen leven meer. Het is het beste om je druk te maken om wat je zelf belangrijk vindt, daar heb je een stuk meer aan. Als ik me had laten beïnvloeden door wat anderen van me wilden, dan was ik nu nog steeds doodongelukkig geweest." Ze waren het er allemaal over eens dat ze vooral aandacht aan hun uiterlijk besteden, omdat ze zich hier zelf prettig bij voelen. Ze vertelden echter ook dat ze het leuk vinden als ze positieve reacties op hun uiterlijk krijgen, dus wat dat betreft is de wisselwerking tussen zelfdefiniëring en externe categorisering een belangrijke drijfveer achter de manier waarop mijn *gender*informanten hun lichaam gebruiken om hun nieuw verworven genderidentiteit te uiten.

De genderidentiteit van de crossdressers die ik heb geïnterviewd verschoof na hun *coming out* in de meeste gevallen niet zo drastisch als bij de *genders*, maar er werd in alle gevallen een facet aan toegevoegd. Voor alle crossdressers – Alixandra daargelaten, onderstaande is niet op haar van toepassing, omdat ze een relatie heeft met een *gender* voor wie ze zich niet in hoeft te houden met betrekking tot het uiten van haar transidentiteit – geldt dat ze zichzelf bij het uiten van hun transidentiteit in meerdere of mindere mate beperkingen opleggen om hun naaste omgeving te sparen. Wanneer Jorien er in haar vrouwengedaante op uit gaat, kleedt ze zich onderweg of bij een vriendin om, zodat de burens niets gaan vermoeden en dus ook niet kunnen roddelen. In een onbekende stad durven de crossdressers zich als

vrouw te manifesteren, maar ze zijn bang voor de reacties van hun directe leefomgeving. Dit heeft waarschijnlijk te maken met haar gedachte dat veel mensen crossdressers negatief categoriseren. Wanneer een onbekende je negatief categoriseert, heeft dit geen verstrekkende gevolgen. Wanneer een buurvrouw je echter negatief categoriseert zou dit in het ergste geval tot uitsluiting binnen de gemeenschap kunnen leiden. Hanna heeft besloten geen hakken meer te dragen, zodat niemand aanstoot aan haar enorme gestalte kan nemen. Veel mensen beschouwen crossdressers immers al als een abnormaliteit en zij wil er niet nog een schepje bovenop doen. Alixandra draagt daarentegen juist wel vaak hakken, simpelweg omdat ze zich hier het prettigst in voelt: “Ik zou er natuurlijk voor kunnen kiezen om op mijn sportschoenen en in een spijkerbroek de stad in te gaan. Dan ben je ervan verzekerd dat je geen commentaar krijgt. Maar geen commentaar is tegelijkertijd ook geen compliment.” Dit is eenzelfde argument dat mijn door de *genders* wordt aangedragen. Hoewel ze hun best doen om niet voortdurend te worden gecategoriseerd als transgender, kiezen de meesten van hen als het erop aan komt er toch voor om wél dat paar hoge hakken aan te trekken, waardoor ze nog meer opvallen dan ze al doen. Het positieve effect dat dit schoeisel op hun zelfdefiniëring heeft - hakken zorgen ervoor dat ze zich nog meer vrouw voelen – weegt blijkbaar op tegen de negatieve gevoelens die het als transgender worden gecategoriseerd op hun zelfdefiniëring hebben. Dit betekent niet dat er in deze situatie geen wisselwerking tussen externe categorisering en zelfdefiniëring is. De complimenten die een positieve invloed op de zelfdefiniëring van de *genders* heeft, hangt immers samen met het op een positieve manier door anderen worden gecategoriseerd.

Deel II

Empirie

Conclusie

Dat men door het vormen van een *ingroup* (Buikema & van der Tuin, 2007:10) juist tot een *outgroup* kan gaan behoren, was niet eerder bij me opgekomen. Dat de samenleving door het benadrukken van de abnormaliteit van een fenomeen, de grenzen van die samenleving probeert te beschermen (Nagel, 2003) is logisch, maar onnodig. Door dit te doen, proberen de mensen buiten die grenzen alleen maar sterker hun normaliteit te benadrukken, waardoor mensen in hun *ingroup* ook als *outgroup* gaan gelden. Zo blijven we ronddwalen in een vicieuze cirkel van abnormaliteit en uitsluiting. Door het in stand houden van de westerse genderhegemonie (Gagné et al., 1997:479), benadrukken we als samenleving de abnormaliteit van het fenomeen genderdysforie. Dit wordt vooral gedaan door transgenders als pervers te categoriseren. Op deze manier plaatsen we transgenders buiten de samenleving, waardoor ze geen gevaar voor onze sociale orde en structuur kunnen vormen. In situaties met onbekenden komt de positieve wisselwerking tussen zelfdefiniëring en externe categorisering (Stets & Burke, 2000:24) bij transgenders in Nederland het duidelijkst naar voren; wanneer mijn informanten als “aantrekkelijke vrouw” worden gecategoriseerd, voelt dit voor hen als een bevestiging van hun nieuw verworven genderidentiteit. Doordat hun omgeving eigenschappen aan hen toekent die in de westerse wereld als typisch vrouwelijk worden bestempeld (aantrekkelijk, sexy) voelen mijn informanten zich gevalideerd in hun vrouwelijkheid, wat een positief effect op hun zelfdefiniëring heeft. Dit is voor de meesten van hen (onbewust) een reden om nog sterker gebruik te maken van hun lichaam als instrument om hun vrouwelijkheid aan te tonen. Hoewel het dragen van bijvoorbeeld hoge hakken ervoor kan zorgen dat ze worden gecategoriseerd als transgender, kan dit er ook voor zorgen dat ze worden gecategoriseerd als aantrekkelijke vrouw. Dit laatste weegt in de meeste situaties zwaarder dan de negatieve effecten die het gecategoriseerd worden als transgender – wat de nadruk legt op hun afwijkende genderidentiteit – op hun zelfdefiniëring heeft.

In situaties met familie en naasten komt de negatieve wisselwerking tussen zelfdefiniëring en externe categorisering het duidelijkst naar voren. Voor sommige *genders* is het contact met hun familie sinds het besluit om hun transitie in gang te zetten verslechterd.

De meesten van hen geven echter aan dat dit contact ook voor de transitie niet per se heel soepel verliep. Hun familieleden hebben vaak negatieve – seksuele - connotaties bij het begrip transgender. Veel van hen associëren transgenders met seksualiteit (prostituees) of perversiteit. Het grootste struikelblok is het feit dat veel familieleden niet kunnen accepteren dat hun zoon en broer een dochter en zus heeft willen worden. Soms wordt er gedacht dat het transzijn “slechts een fase” is, waardoor familieleden naarstig op zoek naar bewijs hiervoor gaan. Wanneer dit bewijs wordt gevonden in de vorm van gedrag waarvan de naaste omgeving vindt dat het niet strookt met gendergedrag dat in hun ogen natuurlijk en gepast is voor vrouwen (Cerulo, 1997:388), heeft de naaste omgeving het gevoel dat hun hoopvolle gedachten worden bevestigd. Wanneer deze gedachten worden uitgesproken voelen mijn informanten zich negatief gecategoriseerd, omdat degenen die hen het meeste na staan, hen niet als volwaardige vrouw zien. Dit terwijl er geen enkele man of vrouw in onze samenleving is die alleen maar dat gedrag dat als natuurlijk gendergedrag wordt bestempeld, vertoont. Op deze manier houden zelfdefiniëring en externe categorisering de genderhegemonie in stand: Door bepaalde gedragingen, houdingen, emoties en taalgebruik te bestempelen als zijnde 'natuurlijk' gendergedrag, wordt ervoor gezorgd dat de leden van een sociale groep zich schikken in stereotype, heteroseksuele genderidentiteiten en deze ook blijven reproduceren (Cerulo, 1997:388). Dit is de reden dat sommige *genders* ervoor kiezen zich te distantiëren van andere *genders* die niet voldoen aan hun ideeën met betrekking tot natuurlijk vrouwelijk gedrag. Om als volwaardige vrouw gezien te worden, zullen veel *genders* gedrag dat volwaardige vrouwen volgens hun omgeving laten zien, vertonen.

Ook crossdressers varen beter bij complimenten dan bij negatieve opmerkingen. Bij crossdressers komen zowel in situaties met onbekenden als in situaties met familie en naasten de negatieve als de positieve wisselwerking tussen externe categorisering en zelfdefiniëring naar voren. Wanneer hun omgeving positief tegenover de transidentiteit van de crossdressers staat, heeft dit een positief effect op hun zelfdefiniëring. Voor zowel naasten als onbekenden geldt echter dat veel crossdressers bang zijn door hen als pervers te worden gecategoriseerd. Dit heeft te maken met negatieve stereotyperingen die er omtrent crossdressers bestaan. Doordat ze afwijkend gendergedrag vertonen, brengen ze de sociale orde en structuur in gevaar. Om deze sociale orde en structuur te beschermen, categoriseren mensen dit gendergedrag als zijnde pervers en plaatsen ze de crossdresser buiten de samenleving. Door dit te doen, zorgt men ervoor dat de crossdressers het systeem niet langer in gevaar brengt, simpelweg omdat hij niet meer tot het systeem behoort (Gagné et al., 1997:479). Het feit dat

crossdressers kunnen schakelen tussen hun crossdressidentiteit die negatieve categorisering bij mensen oproept en hun meer gangbare genderidentiteit, zorgt er – in tegenstelling tot wat ik in eerste instantie dacht - niet voor dat ze zich minder aantrekken van wat hun omgeving denkt dan dat *genders* dat doen. Uit mijn data kan ik echter het tegendeel opmaken, namelijk dat deze groep juist meer waarde aan de mening van anderen hecht dan de *genders*.

Binnen de transgendergemeenschap speelt de wisselwerking tussen zelfdefiniëring en externe categorisering een belangrijke rol. De meeste van mijn informanten verwachten van andere transgenders dat zij de gedragscodes der natuurlijk gendergedrag naleven. Wanneer dit niet gebeurt heeft dit invloed op hun zelfdefiniëring. Ze vinden namelijk dat het een negatieve weerslag op hun categorisering door anderen heeft wanneer mensen die – op basis van hun transidentiteit – op dezelfde manier als zij worden geïdentificeerd, negatief worden gecategoriseerd. Dit houdt in dat wanneer mensen worden geconfronteerd met een transgender die zich niet volledig heeft aangepast aan de ideeën die de samenleving over gepast mannelijk en vrouwelijk gedrag heeft, ze zo iemand al snel als stereotyperend voor alle transgenders zien. Dit heeft tot gevolg dat mijn informanten die volgens hun interpretatie wel voldoen aan de ideeën die voortkomen uit de genderhegemonie, ook sneller negatief worden gecategoriseerd. Hoewel er transgenders zijn die strijden tegen de heersende opvattingen over gepast gendergedrag door zich niet aan te passen aan wat zogenaamd mannelijk en zogenaamd vrouwelijk is, willen de meesten van mijn *gender*informanten juist als volwaardige vrouw worden gezien. Make-up, vrouwelijke kleren en een leuk ingericht huis zijn daar volgens hen onlosmakelijk mee verbonden. De mate waarin ze zich als vrouw definiëren hangt hier dus nauw samen met de mate waarin andere transgenders en zichzelf extern - als vrouw - worden gecategoriseerd. Zoals John Donne in 1624 al zei: “No man is an island, entire of itself.” Niemand is een op zichzelf staand en op zichzelf functionerend wezen, iedereen heeft anderen nodig om een sociale identiteit te kunnen construeren. En de manier waarop iemand zijn of haar identiteit construeert heeft zijn weerslag op de manier waarop hij of zij door anderen wordt gecategoriseerd. De manier waarop iemand zijn identiteit construeert, kan tevens invloed hebben op de manier waarop mensen die tot dezelfde sociale orde behoren, door anderen worden gecategoriseerd.

Voetnoten

¹ (<http://transgendernetwerk.nl/transgender/cijfers/>).

² <http://transgendernetwerk.nl/transgender/woordenlijst/>

³ <http://www.transgenderutrecht.com/definitie-travestie-transseksualiteit>

⁴ Mannen die zich als vrouw voordoen en hiervoor *over the top* make-up, kleding en accessoires gebruiken.

Dragqueens verkleden zich voor de show als vrouw, terwijl crossdressers het verkleden als een niet te onderdrukken levensbehoefte ervaren.

Dankwoord

Deze thesis draag ik op aan iedereen die zich niet op zijn plaats voelt. Of dat nou in je lijf, je huis, je gezin of je land is. Dank aan de inspirerende mensen die me hebben geholpen dit uiteindelijk – na veel getreuzel – te bewerkstelligen. Extra veel dank aan Marike van Gijssel, toen we eenmaal aan elkaar gewend waren, viel het alleszins mee. Mijn moeder verwacht waarschijnlijk dat ik ook haar bedank, dus bij deze: Bedankt mam, dat je eergisteren nog zei “Ben je nu nog niet klaar met dat ding, je zit er al weken op. Een zesje is toch hoog genoeg?” Je bent een ware inspiratiebron voor al je kinderen.

Bibliografie

Barth, F.

1969 Ethnic Groups and Boundaries. *American Anthropologist* 97(4):1-690.

Bornstein, K.

1998 *My Gender Workbook. How to become a real man, real woman, the real you or something entirely else.* New York: Routledge.

Boyd, H.

2003 *My Husband Betty. Love, sex and life with a crossdresser.* Thunder's Mouth Press.

Brekhus, W.

1996 Social Marking and the Mental Coloring of Identity: Sexual Identity Construction and Maintenance in the United States. *Sociological Forum* 11(3):497-522.

Brubaker, R. & Cooper, F.

2000 Beyond "Identity". *Theory and Society* 29(1):1-47.

Buikema, R. & Van der Tuin, I.

2007 *Gender in Media, Kunst en Cultuur.* Bussum:Coutinho.

Butler, J.

1988 Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory. *Theatre Journal* 40(4):519-523.

2004 *Undoing Gender.* New York: Routledge.

Carr, L.

2005 Tomboyism or Lesbianism? Beyond Sex/Gender/Sexual Conflation. *Sex Roles* 53(1):119-131.

Cerulo, K.

1997 Identity Construction: New Issues, New Directions. *Annual Review of*

Sociology 23:385-409.

Chrysochou, X.

2004 *Cultural Diversity: It's Social Psychology*. London: Blackwell Publishing.

Gagné, P. et al.

1997 *Coming out and Crossing over: Identity Formation and Proclamation in a Transgender Community*. *Gender and Society* 11(4):478-508.

Hall, Stuart

1996 Introduction: Who Needs 'Identity'? *In Questions of Cultural Identity*. Stuart Hall and Paul du Gay, eds. Pp. 1-17. London: Sage Publications.

Hammen, van der M

2004 *Transgender. Leven tussen de seksen in*. Doctoraalscriptie UVA.

Jenkins, R.

1997 *Categorization: Identity, Social Process and Epistemology*. *Current Sociology* 48(3): 7-25.

Kessler, S. & McKenna, W.

1985 *Gender: An Ethnomethodological Approach*. Chicago: University of Chicago Press.

Keuzenkamp et. al.

2006 *Gewoon Doen: Acceptatie van Homoseksualiteit in Nederland*. Den Haag. SCP. Pp:84-85.

Nagel, J.

2003 *Race, Ethnicity and Sexuality: Intimate Sections, Forbidden Frontiers*. New York: Oxford University Press.

Reiss, E. A.

2004 *Teaching Transgender History, Identity, and Politics*. *Radical History Review*

88:166-177.

Vennix, P.

2000 Wanneer travestie serieus wordt. Psychopraxis 2:108-112.

2001 *Travestie, een serieuze (nood)zaak*. Delft: Eburon.

Internetbronnen

Mooij, M.

2003 Doctoraalscriptie “Diagnose: Genderdysforie.”

<http://home.zonnet.nl/manjamooy/inleiding%20scriptie.htm> geraadpleegd op 4 en 5 januari 2012.

Transgender Netwerk Nederland

<http://transgendernetwerk.nl/transgender/cijfers/> geraadpleegd op 17 mei.

<http://transgendernetwerk.nl/transgender/woordenlijst/> geraadpleegd op 17 mei.

Transgender Utrecht

<http://www.transgenderutrecht.com/definitie-travestie-transseksualiteit> geraadpleegd op 18 mei.

Transgendervereniging Nederland

1999 <http://www.lkgtent.nl/index.php> geraadpleegd op 15 november 2011.

Transman.nl

2011 http://www.transman.nl/downloads/brochure_transgender_in_nederland.pdf geraadpleegd op 5 januari 2012.

Txtbreed.nl

<http://txtbreed.nl/txt/gender.html>, geraadpleegd op 19 januari 2012.

Bijlage I

Topiclist

1. Intro

- Opzet / opname / anonimiteit
- Demografische kenmerken → Leeftijd/geboortedatum – MTF/FTM – Opleiding - Beroep

2. Algemeen

Praten over eigen transitie en ervaringen.

- Wanneer transitie in gang gezet
- Steun omgeving, ouders
- Geheime of publieke transseksuele identiteit?
- Omschrijving eigen persoonlijkheid
- Mate van passabelheid

3. Nederlandse houding tegenover transseksualiteit

- Algemene benadering
- Vijandigheid
- Verband acceptatie en passabelheid
- Aan omgeving aanpassen ja/nee

4. Transseksuele subcultuur

Informatie inwinnen over transseksualiteit in Nederland.

- Omschrijving
- Do's and don'ts
- Verschillende categorieën?
- Opinie
- Actief of juist teruggetrokken uit subcultuur
- Transvrienden/vriendinnen

5. Verklaring

Motivatie achter antwoorden op vorige vragen.

Bijlage II

Thesis Summary

This bachelor thesis researches the way Dutch transgenders and crossdressers construct their identity and the influence external categorisation, stereotypes and the way transgenders define themselves have on this process. The first part of my thesis consists of theories regarding identity construction and gender dysphoria. The second part of this thesis obtains the data I gathered while fieldworking. During my three months of fieldwork I have had in-depth interviews with twelve gender dysphoric persons and attended multiple gatherings for transgenders and crossdressers throughout the Netherlands. All but one of my informants are male-to-female transgenders, because in my opinion those are the ones for whom it is most difficult to be accepted by others in their new gender role. My findings point to a gender hegemony in which people who do not fit the role of either a biological male or female are abnormalized to confirm the longstanding gender boundaries which people in our western civilization have infringed upon one another. To abnormalize the group of transgenders – mostly by categorizing them as perverts - is to place them on the outside of our society, which prevents them from intruding the ethics and conventions that have been established throughout the previous centuries. To impose standardised gender roles on transgenders is to force them to choose one or the other, male or female. This phenomenon does not only exclude transgenders from the “normal” society, but also causes a rift in the subculture of transgenders. There are those who do not wish to choose one or another and those who feel as if the persons who do not decide between male or female, are reflecting badly on them by confirming the stereotype of a transgender as being simply a man who puts on a skirt and decides that this is what makes him a female. And that is exactly the stereotype that my informants so badly wish to erase from the minds of the people that they deal with every day.